

Autorsko pravo i digitalno okruženje

zbornik radova 12. okruglog stola za školske knjižnice

7. listopada 2021.

uredile Mirjana Čubaković i Nataša Mesić Muharemi

12. okrugli stol za školske knjižnice
„Autorsko pravo i digitalno okruženje“

12. okrugli stol za školske knjižnice
Autorsko pravo i digitalno okruženje
Zbornik radova

uredile Mirjana Čubaković i Nataša Mesić Muharemi

Hrvatsko knjižničarsko društvo
Zagreb
2022.

Elektronička izdanja Hrvatskoga knjižničarskog društva
Knjiga 8
ISSN 1846-5447

Nakladnik
Hrvatsko knjižničarsko društvo

Za nakladnika
dr. sc. **Dijana Machala**

Urednice
Mirjana Čubaković
Nataša Mesić Muharemi

Urednički odbor niza Elektronička izdanja Hrvatskoga knjižničarskog društva
dr. sc. **Ivana Dević**
Merien Hadrović
Filip Horvat
Katarina Jukić
Ivana Turk
Goran Vučković

Glavna urednica niza Elektronička izdanja Hrvatskoga knjižničarskog društva
Merien Hadrović

Lektura i korektura
Irena Bando
Marija Purgar

Pristup
<http://www.hkdrustvo.hr/hr/izdanja/kategorija/elektronicka>

ISBN 978-953-8176-19-7

Naziv skupa

Autorsko pravo i digitalno okruženje

12. okrugli stol za školske knjižnice Hrvatskog knjižničarskog društva, stručni skup s međunarodnim sudjelovanjem
Platforma Zoom, 7. listopada 2021.

Organizator

Hrvatsko knjižničarsko društvo

Komisija za osnovnoškolske knjižnice
Komisija za srednjoškolske knjižnice

Suorganizatori

Društvo knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema
Osnovna škola Darda

OSNOVNA
ŠKOLA
DARDA

Sadržaj

- 9** Uvodna riječ
Mirjana Čubaković i Nataša Mesić Muharemi
- 13** Digitalne tehnologije i autorstvo
prof. dr. sc. **Zoran Velagić**
- 33** Digitalna školska knjižnica i autorska prava na primjeru Kantona Sarajevo
dr. sc. **Senada Dizdar**
- 55** Autorsko pravo u digitalnom okruženju
Romana Fekonja
- 73** Autorsko pravo u školskoj knjižnici: pogled iz Srbije
Roksanda Ignjatović
- 87** Autorska prava u znanstvenom izdavaštvu
dr. sc. **Bojan Macan**
- 91** Navođenje izvora u nastavnim materijalima
dr. sc. **Ivana Hebrang Grgić**
- 95** Korištenje vizualnih i zvučnih djela u knjižnici i učionici: autorska prava i izvori slobodno dostupnog sadržaja
doc. dr. sc. **Mirko Duić**
- 117** Samoprocjena poslova i kompetencija hrvatskih školskih knjižničara
dr.sc. **Jadranka Stojanovski i Jasenka Pleško**
- 137** Autorsko pravo i citiranje
Ksenija Kesegi-Krstin
- 151** Knjižnice digitalnog doba i autorsko pravo
Jelena Cvrković
- 159** Zahvala

Uvodna riječ

12. Okrugli stol za školske knjižnice tematski se bavio problematikom autorskih prava u suvremenom digitalnom okruženju u kontekstu donošenja novog Zakona o autorskim i srodnim pravima kao i iznimne situacije u kojoj su se našle školske knjižnice za vrijeme uvođenja djelomične ili potpune nastave na daljinu.

Cilj je svih školskih knjižnica stvaranje informacijski pismenih učenika koji su odgovorni i savjesni članovi društva. Svijest o autorskom pravu i intelektualnom vlasništvu dio je informacijske pismenosti i stoga utječe na gotovo sve aspekte rada školske knjižnice. Promjenljivo informacijsko okruženje i sve veća digitalizacija čine regulaciju autorskih prava sve složenijom, a istovremeno dolazi do postupne preobrazbe knjižnica u hibridne knjižnice, koje bi uz tiskanu i drugu analognu građu svojim korisnicima trebale osigurati i pristup digitalnoj građi i izvorima. Školski knjižničari često nailaze na nedoumice u tom području, a situacija izazvana pandemijom dodatno je naglasila važnost kvalitetnog i zakonski utemeljenog korištenja mrežnih izvora i digitalnih sadržaja. Naime, u ožujku 2020. godine Ministarstvo znanosti i obrazovanja je u Odluci o uspostavi nastave na daljinu navelo da stručni suradnici školski knjižničari trebaju biti na raspolaganju vezano uz pretraživanje izvora i knjiga te s nastavnicima i učenicima komunicirati na redovnoj osnovi.

Trebaju biti uključeni u virtualne zbornice i prema potrebi u virtualne razrede. Posebno je istaknuta potreba pomoći nastavnicima u kreiranju sadržaja i upotrebu materijala uz reguliranje autorskih prava.

Kako bi uspješno ispunili tu zadaću knjižničari moraju dobro poznavati pravni okvir, osmišljavati kako primjereno dobi učenika prenijeti složene koncepte etičke i društvene odgovornosti te educirati nastavnike o zakonski utemeljenom korištenju mrežnih izvora i digitalnih sadržaja.

Zbog svega navedenoga, organiziran je okrugli stol kao dodatna edukacija školskih knjižničara iz područja autorskih i srodnih prava, upoznavanje s najnovijim zakonskim okvirima kao i razmjena iskustava konkretnog rada s učenicima i nastavnicima.

Mirjana Čubaković

predsjednica Sekcije za školske knjižnice Hrvatskog
knjižničarskog društva

Nataša Mesić Muharemi

Komisija za osnovnoškolske knjižnice Hrvatskog
knjižničarskog društva

Digitalne tehnologije i autorstvo

Digitalne tehnologije i autorstvo

prof. dr. sc. **Zoran Velagić**

zvelagic@ffos.hr

Odsjek za informacijske znanosti,
Filozofski fakultet u Osijeku

Sažetak

Rad propituje odnose tehnologije i autorstva, fokusirajući se na pitanja asistiranja digitalnih tehnologija u procesima nastanka i posredovanja autorskog djela te na brojne, bilo pozitivne bilo negativne utjecaje tehnologije na percepciju i korištenje tog djela. Ističe se da su zakoni, od Statuta kraljice Ane nadalje, uvijek regulirali postojeće stanje koristeći se primjerima dobre prakse. Budući da se zakonodavstvom ne mogu anticipirati tehnološki razvoj i njegov utjecaj na autorske prakse ili na prakse posredovanja i korištenja autorskih djela, nije realno očekivati da se u kratkom roku zakonom reguliraju izazovi koje pred autore i vlasnike autorskih prava stavljaju digitalne tehnologije. Rad zaključuje da skrb o autorskim pravima, kao i općenito svijest o kreativnosti i originalnosti ne smiju biti samo pitanje zakonodavstva i ističe mogućnosti koje se tijekom školovanja nude za razvoj znanja i svijesti o autorskom djelu i važnosti zaštite autorskih prava.

Ključne riječi: autor, prava autora, digitalne tehnologije, digitalno okruženje, IT tvrtke.

Summary

The aim of the paper is to analyse connections between technologies and authorship, with focus on the role of digital technologies in the processes of creation and mediation of authors' work, and on positive and negative impacts of these technologies on perception and use of this work. From the Statute of Anne, laws did not invent, but regulated existing conditions through examples of good practice. Today, legislation cannot anticipate technological development and its impact on practices of authorship and on mediation and use of contents, and it cannot regulate all the challenges which digital technologies impose on authors and owners of copyright. In conclusion, it is argued that legislative bodies are not the only institution which should take care about authors' rights – primary schools, where pupils encounter notions of important authors and their work for the first time could work much more on proper understanding of copyright and authorship in general.

Keywords: author, copyright, digital technologies, digital context, IT companies.

Uvod

O utjecaju informacijsko-komunikacijskih tehnologija na proizvodnju i distribuciju knjiga, na knjižnično poslovanje, na mijenjanje čitateljskih navika i slično unazad 30-ak godina pisano je često i iz različitih perspektiva. John B. Thompson¹ taj je utjecaj tematizirao kroz skrivene i vidljive aspekte tzv. digitalne revolucije. U prvom je slučaju riječ o implementaciji informacijskih i komunikacijskih tehnologija u procese proizvodnje, organizacije, upravljanja, poslovne komunikacije i sl., a u drugom o promjenama „vidljivim“ za korisnika bilo da je riječ o marketingu, distribuciji (mrežnim katalogima, on-line prodaji) ili o završnom proizvodu, primjerice e-knjizi ili bazi podataka. Dubinu promjena možda je ponajbolje iskazao Mark Poster,² ukazujući da se prije 90-ih godina 20. stoljeća može govoriti o analognom ponašanju autora (i posljedično svih uključenih u život knjige), dok nakon toga to ponašanje postaje digitalno. Drugim riječima, analogni autor razmišlja i stvara u kategorijama tiska – on čita otisnute sadržaje, da bi ih konzultirao odlazi u knjižnice i knjižare, očekujući da će njegov vlastiti rad također biti otisnut. On primarno komunicira kroz tiskovine. Digitalni se autor sve manje služi papirom, a sve više

---

¹ Usp. Thompson, J. B. *Books in the Digital Age, The Transformation of Academic and Higher Education Publishing in Britain and the United States*. Cambridge: Polity Press, 2005.

² Poster, M. *The Digital Subject and Cultural Theory*. // *The Book History Reader* / uredili Finkelstein, D.; Mc Cleery, A. London, New York: Routledge, 2002. Str. 486-493.

ekranom, on čita sadržaje preuzete na računalo, traži ih u bazama podataka ili drugim mrežno dostupnim zbirkama i podrazumijeva da će i njegov rad biti mrežno dijeljen. On primarno komunicira Internetom. Između analognog i digitalnog autora cijeli je niz tzv. hibridnih praksi. Ne želi se reći da su autori i ostali dionici u područjima nakladništva, knjižarstva i knjižničarstva postali digitalni i posve različiti od svojih prethodnika, ali upotreba IT tehnologija umnogome je promijenila i njihov način rada i njihova očekivanja.

Upravo su područja autorskih praksi, prava autora i intelektualnog vlasništva, a donekle i odnosa prema autorskom djelu u suvremenom informacijsko-komunikacijskom okružju u znanstvenoj, a posebice u stručnoj literaturi rjeđe zastupljene teme,³ koje više javne pozornosti zasluže tek kada se u medijima pojave notorni plagijatorski slučajevi,⁴ ili kada neko zakonodavno tijelo pokuša regulirati

---

³ Usp. pr. popis literature uz rad Murray, S. Authorship. // The Oxford Handbook of Publishing /ur. Angus P.; Bhaskar, M. Oxford: Oxford University Press, 2019. Str. 40-54.

⁴ Recentan je slučaj plagiranja fotografije kune koja je bez dopuštenja autora korištena za dizajn hrvatske kovanice od jednog eura s motivom kune. Slučaj je medijski široko popraćen i otkrio je niz problema povezanih s autorskim pravima: zaobilaženje stručnjaka prilikom kreativnog rada od goleme nacionalne važnosti, neznanje i lakomislenost mladog dizajnera koji ne poštuje rad svojih kolega, realnu nemogućnost da autor fotografije javno izloži i istodobno zaštiti svoje djelo od zloupotreba i, naposljetku, sklonost javnosti, uključujući i onu stručnu i odgovornu, da se ovakvim slučajevima naslađuje, umjesto da ozbiljno promišlja o posljedicama i mogućoj prevenciji sličnih događaja u budućnosti.

pristup i trgovanje autorskim djelima na Internetu.⁵ No slučajevi kršenja i zlorabe autorskih prava omogućeni upravo sve sofisticiranijim tehnologijama proizvodnje i distribucije teksta doslovce su svakodnevni, poprimaju goleme razmjere i sve više ističu pitanje odgovornosti posrednika. Kao uvodni primjer može poslužiti slučaj brazilske spisateljice Cristiane Serruya koja je na Amazonovoj knjižari Kindle Unlimited objavljivala romantične romane za koje se pokazalo da su masovni plagijat. Serruya se poslužila cjelovitim dijelovima teksta iz najmanje 95 knjiga, a oštetila je barem 43 autora, među kojima globalno popularne autorice poput Nore Roberts i Courtney Milan. Za plasman svojih uradaka koristila je alat za samostalno objavljivanje Kindle Direct Publishing. Nakon što su nakladnici Nore Roberts dokazali da Serruyi nisu dali prava korištenja njezinih djela, sud je zabranio prodaju, a Amazon kao posrednik koji bi morao biti itekako zainteresiran za slučaj budući da ubire postotak od svakog prodanog primjerka, ne samo da nije samostalno riješio problem, nego ga nije ni uočio.⁶

Navedeni slučaj upućuje na barem tri aspekta koje treba detaljnije razmotriti:

---

⁵ Usp. primjere navedene u 4. poglavlju.

⁶ Usp. Flood, A. Plagiarism, 'book-stuffing', clickfarms ... the rotten side of self-publishing. [citirano: 2021-05-11]. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2019/feb/20/romantic-novelist-cristiane-serruya-accused-of-plagiarism-courtney-milan>

- lakoću kršenja autorskih prava u digitalnom okružju koja proizlazi iz tehnološki asistiranog baratanja tekstualnim sadržajima,
- odnos IT lidera, poput Googlea ili Amazona prema autorskom djelu i pravima autora te nedorečenost postojeće pravne regulative u zaštiti Internetom posredovanih autorskih djela,
- svijest i odnos samih korisnika prema mogućnosti da olako i bez sankcija krše prava autora.

Sljedeća se poglavlja detaljnije osvrću upravo na navedene aspekte.

Asistiranje tehnologija u stvaranju tekstualnog autorskog djela

U fokusu ovog poglavlja nije samo pitanje „digitalnog“ autora, primjerice pitanja promjena u njegovim spisateljskim navikama, u komunikaciji s čitateljima, korištenju društvenih mreža pri marketingu djela i sl. već uopće mogućnosti stvaranja koje prije razvoja suvremenih IT tehnologija nisu niti postojale.

Na samom je početku vrlo važno istaknuti da zakoni nikada nisu anticipirali razvoj tehnologije, nego su uvijek naknadno s određenim vremenskim odmakom kodificirali primjere postojeće prakse. U tom je kontekstu značajan uvid u proces prihvaćanja prvog zakona o autorskim pravima, Statut kraljice Ane za koji je dokazano da je ponajprije „kodifikacija (...)

postojećih praksi proizvodnje knjiga“.⁷ Najčešće se za primjer postojećih poslovnih praksi, iz kojih je Statut proizašao, navodi ugovor Johna Milтона i njegovog nakladnika Samuel Simmons za objavljivanje *Izgubljenog raja* iz 1667. Milton se obavezao predati rukopis djela i prepustiti nakladniku svu dodatnu zaradu, a nakladnik mu zauzvrat plaća naknadu u obrocima: pet funti nakon predaje djela, pet nakon rasprodaje prvog izdanja i pet nakon rasprodaje svakog sljedećeg izdanja djela, uz ograničenje naklade svakog izdanja na 1300 primjeraka.⁸ Analiza hrvatskih zakona o autorskim pravima dala je iste rezultate – zakonodavac uvijek djeluje retroaktivno.⁹ U zakonima je moguće uočiti dvije vrste autorskih djela ako se za kriterij podjele uzme vrijeme pojavljivanja u tekstu zakona. Među prvima su, uvjetno rečeno, tradicionalna autorska djela zastupljena već u prvom zakonu iz 1846. godine (pr. pisana, glazbena, likovna). Drugoj skupini pripadaju djela pridodana vremenom, primjerice fotografije, kinematografska djela, tonfilmska djela, računalni programi, baze podataka i sl. Važno

---

⁷ Feather, J. From Rights in Copies to Copyright: The Recognition of Authors' Rights in English Law and Practice in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. // *The Construction of Authorship. Textual Appropriation in Law and Literature* / ur. Woodmansee, M.; Jaszi, P. Durham; London: Duke University Press, 1994. Str. 208.

⁸ Lindenbaum, P. Milton's contract. // *The Construction of Authorship. Textual Appropriation in Law and Literature* / ur. Woodmansee, M.; Jaszi, P. Durham; London: Duke University Press, 1994. Str. 177.

⁹ Velagić, Z.; Hocenski, I. Autorstvo u hrvatskim zakonima o autorskom pravu od 1846. do 2007. godine. // *Libellarium* 7, 2(2014), str. 231-252.

je uočiti vremenski odmak od izuma ili nastanka nekog djela do njegova prepoznavanja kao autorskog djela i uvrštavanja u zakone. Tako se fotografija u zakonima pojavila 1884. (dagerotipija je izumljena 1839.), kinematografska djela 1929. (prva projekcija braće Lumiere bila je 1895.), računalni programi 1998. (UNIX datira u 1970-te.; Mac OS i Windows u 1980-te), baze podataka 2003. (relacijske baze podataka pojavljuju se 1970-tih).

Osim što je iz ovog slučaja razvidno da djelu treba određeno vrijeme da dokaže potencijal kreativnosti i originalnosti i bude uvršteno među zakonski prepoznata autorska djela, vidljivo je i da je za nastanak svih djela iz druge skupine – fotografija, kinematografije, tonfilmskih djela, računalnih programa, baza podataka – nužna asistencija tehnologije. Kada je riječ o djelima iz prve skupine, nije potrebno dokazivati da ih tehnologije nisu omogućile, ali je očito da su tijekom posljednjih desetljeća promijenile načine njihovih stvaranja. U nastavku teksta ukratko će biti navedeni primjeri asistiranja tehnologija u nastanku, uređivanju i distribuciji tekstualnih djela.

Iako konačnih zaključaka o tehnološki asistiranim praksama stvaranja autorskih djela nema, sve se više pojava može smjestiti u tzv. sivu, ni posve legalnu, niti posve ilegalnu zonu; negdje „između kršenja autorskih prava i prava nakladnika s

jedne i kulturološke prakse koja se tolerira s druge strane“.¹⁰ Često se za potkrjepu navodi primjer fanovske književnosti (*fan fiction* ili *fanfic*) gdje obožavatelji prerađuju tekstove svojih idola koji to katkad dopuštaju. J. K. Rowling suglasna je s fanovskim preradama svojih djela uz uvjet da se pritom ne ostvaruje dobit. Slični primjeri fanovskoj književnosti su tzv. wiki-romani i *remix* književnost (*wikinovels* i *remix fiction*), tekstovi koji nastaju kao konglomerati djela brojnih autora. U takvim je slučajevima riječ o masovnom autorstvu mrežne zajednice koja zajednički stvara globalno dostupno književno djelo što već samo po sebi predstavlja izazov za zakonsku regulativu.

Digitalne tehnologije nisu samo donijele nove spisateljske navike, već su uvelike promijenile odnose u nakladništvu i knjižarstvu. Najčešće spominjana karakteristika u tom je kontekstu disintermedijacija, tj. istiskivanje pojedinih dionika ili ključno mijenjanje njihovih funkcija. „Knjižničari preuzimaju ulogu sveučilišnih nakladnika. Agenti nude usluge za objavljivanje autorima tako da izbacuju nakladnike (...) online trgovci na malo preuzimaju ulogu nakladnika, tiskara, agregatora i knjižnica (...) da bi stvorili potpuno novo vertikalno poslovanje izravno od autora do čitatelja“.¹¹ Kada je riječ o autoru, disintermedijacija se najčešće smatra njegovom

---

¹⁰ Murray, S. Authorship. // *The Oxford Handbook of Publishing* / ur. Phillips, A.; Bhaskar, M. Oxford: Oxford University Press, 2019. Str. 44.

¹¹ Clark, G.; Phillips, A. O nakladništvu iznutra. Zagreb; Osijek: Hrvatska sveučilišna naklada; Filozofski fakultet Osijek, 2017. Str. 20.

novostečenom prednošću jer mu daje veću mogućnost izbora. Autori sada mogu samostalno objavljivati knjige, zaobilazeći nakladnike, književne agente, knjižarsku i knjižničarsku mrežu. Brzina, lakoća i jeftinoća kojom to danas uz pomoć digitalnih tehnologija rade bez presedana je u poznatim povijesnim primjerima objavljivanja djela u vlastitoj nakladi autora.

Među ostalim trendovima prouzročenim IT tehnologijama koji imaju izravan utjecaj na autorstvo i autorsko djelo vrijedi spomenuti agregaciju, granulaciju, personalizaciju i skupno financiranje autorskih djela. Agregacija je prikupljanje djela iz različitih izvora radi formiranja smislene i tržišno zanimljive cjeline, granulacija dijeljenje jedinstvenog djela u manje segmente, a personalizacija prilagodba djela korisniku. Primjer za agregaciju je stvaranje zbirke podesne za nastavu ili znanstveno-istraživački rad u nekom području. Agregator najčešće pristup naplaćuje kroz pretplatu ili licencom prenosi pravo pristupa znanstveno-istraživačkim ili obrazovnim ustanovama. Granulacijom se veće cjeline dijele na manje. Primjerice korisnik ne mora kupiti cijelu knjigu, već samo jedno poglavlje, a u nekim slučajevima naplaćuje se kupnja po stranici. Personalizacija je karakteristična za obrazovne sadržaje koji se prilagođavaju nastavnom procesu.¹² Naposljetku, skupno financiranje (*crowdfunding*) omogućuje zainteresiranim pojedincima ili tvrtkama da ulože u nakladnički projekt u kojem poslije, alikvotno ulogu, imaju udjele. Skupnim

---

¹² Isto, str. 22-26.

se financiranjem bave pr. tvrtke Kickstarter, Indiegogo i Unbound.¹³

Pozitivni i negativni utjecaj tehnologija na prava autora

Govoreći o pozitivnim i negativnim utjecajima tehnologija na prava autora ne možemo govoriti o samoj tehnologiji kao neutralnoj mogućnosti, već o načinima na koji se tehnologija koristi. U tom je kontekstu nužno razmotriti pojavu digitalnih posrednika i njihovu ulogu u stvaranju, distribuciji i zaštiti autorskih djela. Usto, nužno je krenuti od pretpostavke da svako autorsko djelo da bi u cijelosti ispunilo svoju svrhu mora biti istodobno i dostupno i zaštićeno. Čini se, međutim, da se sklad između dostupnosti autorskog djela i adekvatne zaštite pokazao kao najteži problem koji su pred pitanje autorskih prava stavile IT tehnologije omogućujući globalnu mrežnu distribuciju autorskih djela. Tehno divovi koji sudjeluju ne samo u distribuciji, već i u kontinuiranoj konverziji tiskanih sadržaja u digitalne, a katkad i u njihovoj proizvodnji poput Amazona, Googlea ili Applea s jedne su strane demokratizirali, ubrzali i pojeftinili distribuciju. Tako su časopisi, knjige i drugi sadržaji kreativnih industrija dostupniji su i vidljiviji nego ikada prije. S druge strane, i autori i vlasnici prava trpe sve veću štetu od piratiziranja, plagiranja i neovlaštenog korištenja autorskih djela. Može se reći da su IT tehnologije doprinijele dostupnosti autorskog djela, ali su podbacile kada je riječ o njegovoj zaštiti.

---

¹³ Murray, S. Nav. dj., str. 44.

Primjeri su brojni. Slučaj povezan s Amazonom u kojem se Kindle Direct Publishing koristi za masovno plagiranje književnog rada opisan je u uvodu. No već od 2005. godine traju parnice autora i nakladnika s Googleom zbog njegova projekta masovne digitalizacije knjiga. Spor je detaljno opisao Robert Darnton. Sama činjenica da su se na jednoj strani našli veliki nakladnici poput McGraw Hilla, Simon and Schustera, Pearsona, Penguin, njihovi autori (zastupani po Authors Guild), a od 2010. i ilustratori i fotografi, a na drugoj Google potpomognut velikim sveučilišnim knjižnicama uključenim u Google's Library Partnership Project (pr. knjižnice sveučilišta u Harvardu, Stanfordu, Michiganu i Oxfordu) ponovno u fokus stavlja teškoću usklađivanja potrebe za zaštitom autorskih prava i prava vlasništva nad autorskim djelom s potrebom da djela budu vidljiva i pristupačna korisnicima u skladu s mogućnostima koje digitalna tehnologija pruža. Slučaj upozorava i na ravnodušnost IT giganta prema autorskim pravima jer on, prema Darntonovim riječima, u knjižnicama i knjigama ne vidi hram znanja, nego „potencijalnu imovinu koju naziva sadržajem“.¹⁴

Mnogo recentniji primjer masovnog kršenja autorskih prava nalazimo kod tvrtke Internet Archive koja je tijekom potpunog zatvaranja i izolacije uslijed pandemije COVID-19 omogućila pristup otprilike 1,3 milijunu skenova tiskanih knjiga. Platforma

---

¹⁴ Usp. Darnton, R. *The Case for Books: Past, Present, and Future*. New York: Public Affairs, 2010.

National Emergency Library na kojoj su skenirana djela bila dostupna djelovala je od ožujka do lipnja 2020., a zatvorena je nakon tužbe nakladnika HarperCollinsa, Wileya, Hachettea i Penguin Random Housea. Važno je upozoriti da je dio javnih medija iznimno pozitivno reagirao na postupak Internet Archivea koji je građanima u jeku pandemije omogućio pristup novim književnim naslovima iako je posve očito riječ o nezakonitom postupku.¹⁵ Ponovno se nameće pitanje sklada društvene korisnosti od pristupa sadržaju i zaštite i pravične naknade onima koji ulažu i kreativni i financijski potencijal u stvaranje tog sadržaja.

Postoje brojne druge platforme čije je djelovanje zakonski upitno ili posve ilegalno. Na Fiverru se primjerice nude usluge *pisanja iz sjene* („I will ghostwrite your book or ebook“, „I will write medical and health articles and blogs as a doctor“ itd.), a o projektima poput Sci-huba nema potrebe niti govoriti.

Reakcije zakonodavstva na kršenje autorskih prava i prava vlasništva u mrežnom okružju do sada su uglavnom bile izrazito restriktivne. Niz prijedloga zakona je odbačen jer je cijena zaštite autorskih prava koju su podrazumijevali bila prevelika. Primjerice PIPA (*The Protect Intellectual Property Act*), američki prijedlog iz 2011. predlagao je da se onemoguću pregledavanje stranice na kojoj bi se pojavio neovlašteno

---

¹⁵ Hoffelder, N. Four Publishers File Suit Over Internet Archive's Pirate Site.[citirano: 2021-11-24]. Dostupno na: <https://the-digital-reader.com/2020/06/01/four-publishers-file-suit-over-internet-archives-pirate-site/>

umnožen autorski sadržaj. SOPA (*Stop Online Piracy Act*), također američki prijedlog iz 2011., tražio je da se iz rezultata pretraživanja uklone sve poveznice na sumnjiva mrežna mjesta. ACTA (*Anti-Counterfeiting Trade Agreement*), prijedlog Europske komisije iz 2012., predlagao je gašenje mrežnih mjesta koja neovlašteno distribuiraju zaštićena autorska djela. Konkretno, prema sva tri prijedloga ako bi se primjerice na Wikipediji u jednom članku kršila autorska prava, cijela bi se mrežna stranica ugasila.

Aktualna europska inicijativa iz 2016., *Direktiva Europskog parlamenta i vijeća o autorskim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu* zrcali stare dvojbe: kreativne industrije i autori podupiru njezino usvajanje, dok se tvrtke poput Googlea protive što nam svjedoči da sklad dostupnosti i zaštićenosti autorskog djela u mrežnom okružju još uvijek nije postignut.

Zaključna razmatranja

Navedeni primjeri upućuju na nekoliko zaključaka. Prvo, razvidno je da zakoni od Statuta kraljice Ane nadalje reguliraju postojeće stanje kodificirajući primjere dobre prakse. Zakonodavstvo naravno nema mogućnost anticipacije tehnološkog razvoja i susljednih praksi autora, posrednika i korisnika autorskih djela, stoga nije ni realno očekivati da u kratkom roku odgovori na sve izazove koje pred autore i njihove nakladnike stavljaju digitalne tehnologije.

Međutim, skrb o autorskim pravima kao i općenito svijest o važnosti kreativnosti i originalnog stvaralaštva ne smije biti samo pitanje zakonodavstva. Francuski povjesničar kulture i knjige Roger Chartier postavio je u svom kratkom djelu *Forme i značenja*¹⁶ pitanja povezana s autorstvom koja mogu poslužiti kao polazište u promišljanju obrazovanja u području autorskih prava. Primjerice:

- kako i gdje osoba stječe znanja i predodžbe o autoru i autorstvu,
- kako osoba kroz koncepcije kreativnosti, originalnosti i individualnosti vrednuje autorsko djelo,
- kako se stvara kanon „velikih autora“ čija djela postaju nacionalnim i svjetskim kulturnim blagom (ili, primjerice, kako nastaje popis školske lektire),
- koliko zakoni i sudska praksa odražavaju stvarne prakse pisanja, objavljivanja i čitanja djela (pitanje na čiju važnost upozoravaju upravo digitalne tehnologije),
- zašto se autorsko stvaranje doživljava kao kreacija, a autor kao genij te razlikujemo li autora kao genija od pisca bezvrijednih tekstova,
- je li moderno poimanje autorstva bezvremeno ili je tek kratka povijesna epizoda itd.

---

¹⁶ Usp. Chartier, R. *Forms and Meanings. Texts, Performances, and Audiences from Codex to Computer*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1995.

Budući da se s autorskim djelom, bilo književnim, likovnim ili glazbenim, učenici susreću od samog početka školovanja, stav je autora ovoga rada da upravo školska, posebice predmetna nastava, pruža iznimne mogućnosti za razvoj svijesti o autorstvu i potrebi poštivanja autorskih prava kroz rad s učenicima. Učenik treba znati da su pisci lektirnih naslova „veliki autori“ čija su djela nacionalno i svjetsko kulturno blago koje vrijedi čitati i poznavati, trebaju znati da iza svake dobre fotografije koju stavljaju u svoje PPT prezentacije stoji osoba autora koju treba navesti i tako joj zahvaliti na njezinu radu i sl. U konačnici, autorska prava i prava vlasništva, jednako kao i zlouporabe poput plagiranja ili bilo kojeg oblika neovlaštenog korištenja autorskog djela morali bi biti dio građanskog odgoja o kojemu se posljednjih godina često i mnogo govori.

Ako pretpostavimo da osoba znanja i predodžbe o autoru i autorstvu ponajprije stječe tijekom formalnog školovanja, onda je zadaća obrazovnog sustava da tada stečena znanja i predodžbe budu ispravne i sukladne zaštiti i poticanju kreativnosti čemu obrazovanje uvijek teži.

Literatura

1. Chartier, R. *Forms and Meanings. Texts, Performances, and Audiences from Codex to Computer*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1995.
2. Clark, G.; Phillips, A. *O nakladništvu iznutra*. Zagreb; Osijek: Hrvatska sveučilišna naklada; Filozofski fakultet Osijek, 2017.

3. Darnton, Robert. *The Case for Books: Past, Present, and Future*. New York: Public Affairs, 2010.
4. Flood, A. Plagiarism, 'book-stuffing', clickfarms ... the rotten side of self-publishing. [citirano: 2021-05-11]. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2019/feb/20/romantic-novelist-cristiane-serruya-accused-of-plagiarism-courtney-milan>.
5. Hoffelder, N. Four Publishers File Suit Over Internet Archive's Pirate Site. [citirano: 2021-11-24]. Dostupno na: <https://the-digital-reader.com/2020/06/01/four-publishers-file-suit-over-internet-archives-pirate-site/>.
6. Feather, J. From Rights in Copies to Copyright: The Recognition of Authors' Rights in English Law and Practice in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. // *The Construction of Authorship. Textual Appropriation in Law and Literature* / ur. Woodmansee, M.; Jaszi, P. Durham; London: Duke University Press, 1994.
7. Murray, S. Authorship. // *The Oxford Handbook of Publishing* / ur. Angus P.; Bhaskar, M. Oxford: Oxford University Press, 2019. Str. 40-54.
8. Lindenbaum, P. Milton's contract. // *The Construction of Authorship. Textual Appropriation in Law and Literature* / ur. Woodmansee, M.; Jaszi, P. Durham; London: Duke University Press, 1994. Str. 175-190.
9. Poster, M. The Digital Subject and Cultural Theory. // *The Book History Reader* / uredili Finkelstein, D.; Mc Cleery, A. London; New York: Routledge, 2002. Str. 486-493.
10. Thompson, J. B. *Books in the Digital Age, The Transformation of Academic and Higher Education Publishing in Britain and the United States*. Cambridge: Polity Press, 2005.

11. Velagić, Z.; Hocenski, I. Autorstvo u hrvatskim zakonima o autorskom pravu od 1846. do 2007. godine. // *Libellarium* 7, 2(2014), str. 231-252.

**Digitalna
školska knjižnica
i autorska prava
na primjeru
Kantona Sarajevo**

Digitalna školska knjižnica i autorska prava na primjeru Kantona Sarajevo

dr. sc. **Senada Dizdar**, redovni profesor

senada.dizdar@ff.unsa.ba

senadadizdar@gmail.com

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Odsjeka za komparativnu književnost i informacijske nauke

Sažetak

Značajan dio fonda digitalnih knjižnica može sadržavati repozitorij različitih vrsta građe, poput obrazovnih materijala, arhiva časopisa i listova koji nastaju u sklopu institucija u kojima knjižnice djeluju. Uz digitalne knjižnice, međutim, vezan je problem autorskih prava, to jest prava na korištenje njihovog sadržaja u virtualnom okruženju. Rješenje bi bilo da takva vrsta građe bude oslobođena autorskih prava, čime može postati značajan dio fonda knjižnica, koju je moguće adekvatno pohranjivati, obrađivati i čuvati. U izvanrednoj situaciji pandemije virusa SARS-CoV-2 i bolesti COVID-19, koju taj virus uzrokuje, u Kantonu Sarajevo nastava u obrazovnim institucija provodila se online i tom je prilikom nastala velika količina obrazovnog materijala u školama, koji je na različite načine arhiviran. Cilj je rada ispitati postoje li u osnovnoškolskim knjižnicama Kantona Sarajeva uvjeti da

obrazovni materijal i drugi digitalni tekstovi koji su oslobođeni autorskih prava mogu postati dio fondova školskih knjižnica. Metodologija. U Kantonu Sarajevo postoji 81 osnovna škola (javne, privatne, specijalne) koje bi trebale imati knjižnice. U istraživanju bit će uključene samo javne osnovnoškolske knjižnice (63) jer one imaju zajedničku pravnu regulativu i zajamčeno finansiranje iz državnog budžeta. Analizirat će se sadržaji mrežnih stranica škola da bi se ustanovilo kolika je vidljivost knjižnica u online prostoru i vidljivost online nastave. Rezultati bi trebali pokazati kolika je mogućnost integracije online sadržaja (nastavnog materijala) u fondove knjižnica, što bi predstavljao važan korak u uspostavljanju digitalnih repozitorija obrazovnog materijala kao sastavnog dijela digitalnih knjižnica

Ključne riječi: školske knjižnice, digitalna knjižnica, repozitorij obrazovnog materijala, autorska prava, Kanton Sarajevo

Summary

A significant part of collections of digital libraries can contain repositories of various types of materials, such as educational materials, journals and newspapers archives which are created within the institutions in which libraries operate. However, the use of the digital libraries is tied to the issues of copyright, that is, the right to use contents in a virtual environment. The solution for this type of materials would be to use them without copyright restrictions so they can become a

significant part of the library collections, which can be adequately stored, catalogued and preserved. During the emergency situation of the pandemic of the SARS-CoV-2 virus and the COVID-19 disease caused by this virus, teaching in educational institutions in the Sarajevo Canton was delivered online, and on that occasion a large amount of educational materials was created in schools and archived in various ways. The aim of this paper is to examine whether there are conditions that educational materials and other digital texts that have no copyright restrictions become part of the collections of primary school libraries in Sarajevo Canton. Methodology. There are 81 primary schools (public, private, special) in the Sarajevo Canton that should have libraries. Only public primary school libraries (63) will be included in this research, as they have common legal regulations and guaranteed funding from the public budget. The contents of school websites will be analysed in order to determine the visibility of libraries in online environment and the visibility of online teaching. The results should show the possibility of integrating online contents (teaching materials) into library collections, which would be an important step in establishing digital repositories of educational materials as an integral part of digital libraries.

Keywords: school libraries, digital library, repository of educational material, copyright, Sarajevo Canton

Uvod

Devedesetih godina 20. stoljeća internet je otvorio vrata informacijama i komunikaciji, stvaralaštvu i kreativnosti i novim vrstama knjižnica poput hibridnih i digitalnih knjižnica. I pored relativno dugog postojanja termina digitalna knjižnica, nastojanje da se uspostavi njena jedinstvena definicija nije ostvareno. Možda se pojam digitalna knjižnica može najlakše opisati, modelirati, dizajnirati, implementirati, koristiti i evaluirati ako se sagleda u svjetlu sljedećih pet apstraktnih pojmova koje su predložili Fox i Sornil: *tijekovi*, *strukture*, *prostori*, *scenariji* i *društvo*.¹

Bitno za digitalne knjižnice je da se one razlikuju jedne od drugih po arhitekturi. One mogu biti dio infrastrukture interneta osiguravajući različite servise u sklopu sustava koji su

---

¹ *Tijekovi* je pojam koji se koristi da se opiše tekst, multimedijски sadržaj i druge sekvence apstraktnih pojmova; naprimjer opis protokola, interaktivne dijaloge, dnevnikе serverа (server logs) i diskusijske liste. *Strukture* se odnose na strukture podataka u informatičkom smislu, baze podataka, hipertekstualne mreže i druge koncepte iz oblasti pretraživanja informacija kao što su invertirane datoteke, datoteke signatura, MARC slogovi i tezaursi. *Prostori* pokrivaju ne samo dvodimenzionalne i trodimenzionalne prostore, virtualnu stvarnost već i druge višedimenzionalne forme koje kao jednu komponentu uključuju i vrijeme. *Scenariji* obuhvaćaju dizajniranje i specifikaciju interakcije u procesu čovjeka i računala, ali također opisuju procese, procedure, funkcije, servise i transformacije uključene u digitalne knjižnice - jednom riječju aspekte njihovog aktivnog života i vremenskog trajanja. *Društva* pokrivaju one aspekte digitalnih knjižnica koji su od značaja za autore, knjižničare, katalogizatore i druge čuvare informacija. Fox, E.A.; Sornil, O. Digital Libraries. // Modern Information Retrieval / (eds.) Beaza-Yates, R. And Ribeiro-Nero, B. Boston: Addison-Wesley, 1999., str. 345-365.

namijenjeni i drugim zadacima. Češće, to su danas nezavisni sustavi, a da bi bile uopće izrađene, moraju imati nezavisnu arhitekturu. Današnje digitalne knjižnice sklapaju se od postojećih dijelova: mašina za pretraživanje, prelistača mreže, sustava za upravljanje bazama podataka i alata za rukovanje multimedijским dokumentima te mogu imati repozitorije kao dio svojih fondova.

Između repozitorija i digitalne knjižnice postoji dosta sličnosti. Digitalni repozitoriji mogu se definirati kao elektronički arhivi za čuvanje znanstvenih rezultata u digitalnom formatu. U pitanju su sustavi dizajnirani za prikupljanje, organiziranje, skladištenje i kasnije dijeljenje digitalnih formata. Glavni je cilj digitalnog repozitorija arhivirati i staviti na uvid javnosti odabrane materijale, čime oni postaju stalno dostupni i zaštićeni od gubitka. Često se nazivaju i digitalnim knjižnicama, što u biti i jesu jer trajno čuvaju materijale i upravljaju podacima.²

Ipak, prikupljanje građe i upravljanje građom u digitalnim knjižnicama daleko je složenije od rada u tradicionalnim knjižnicama i zbog zakona o autorskom pravu, koji obuhvaća i digitalizaciju i reproduciranje građe te donosi niz problema

---

² Usp. Bradić-Martinović, A.; Banović, J.; Zdravković, A. Repozitorijumi - digitalni resursi savremenog obrazovanja. // XXIV Skup Trendovi razvoja: Digitalizacija visokog obrazovanja, zbornik radova. Novi Sad : Fakultet tehničkih nauka, 2018. [citirano: 2021-09-22]. Dostupno na: <http://ebooks.ien.bg.ac.rs/1188/1/ABMartiovic%2C%20Banovic%2C%20Zdravkovic.pdf>

koje je potrebno riješiti da se ne bi došlo u sukob s pravnom regulativom. Cilj je rada ispitati postoje li u osnovnoškolskim knjižnicama Kantona Sarajeva uvjeti da obrazovni materijal i drugi digitalni tekstovi koji su oslobođeni autorskih prava mogu postati dio fondova školskih knjižnica s obzirom na sadržaje koji su predstavljeni na mrežnim stranicama škola. Istraživanja vezana uz osnovnoškolske knjižnice i njihovu vidljivost u Kantonu Sarajevo nisu sustavno odrađena, osim teksta *Analiza stanja školskih knjižnica osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo* autorica Šute-Hibert, Muhović i Nurkić iz 2015. godine.³

Autorska prava

Razvoj tehnologije uvjetovao je razvoj autorskog prava, a s pojavom interneta kao globalne informatičke mreže raste značenje autorskog prava i zaštite intelektualnog stvaralaštva. Postojanje i nastanak radova u radnom odnosu jedan je od problema koji produbljuje procese pravne regulative jer postoji problem oko vlasništva djela, osobito ako je u digitalnom obliku.

Pomoć pri rješavanju autorskih prava stečenih u radnom odnosu moguće je potražiti u međunarodnim praksama i

---

³ Usp. Šuta-Hibert, M.; Muhović, E.; Nurkić, V.. *Analiza stanja školskih biblioteka osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo*. Sarajevo: Školegijum/Analize/Biblioteke, 2015. [citirano: 2021-09-19]. Dostupno na: http://www.skolegijum.ba/static/files/knjižnica/pdf/55913ed0953b6_Analizastanjaskolskihknjižnica.pdf

incijativama koje su se razvile u visokoškolskim knjižnicama. Na konferenciji održanoj 2001. godine u Zwolleu (Nizozemska) oblikovan je i usvojen skup načela nazvanih Načela iz Zwollea. Autori Načela zalažu se da sveučilišta ostanu vlasnici radova koji su na njima nastali, da ti radovi budu pohranjeni u repozitorijima, a da poslovanje s pravima bude jasno i djelotvorno uređeno jer će od toga imati koristi svi zainteresirani, dakle i autori, poslodavci (sveučilišta), korisnici djela i izdavači.⁴

U zemljama s tradicijom građanskog prava ti odnosi su različito definirani. Tako francuski zakon o intelektualnoj svojini uvjetuje da autorsko pravo na djelo pripada stvarnom autoru, a ne njegovom poslodavcu. Postoji izuzetak u francuskom zakonu za neke kategorije rada, kao što je softver, kada se autorska prava odmah prenose na poslodavca. U Njemačkoj autorska prava automatski se prenose sa zaposlenog na poslodavca. U zemljama s tradicijom običajnog prava, kao što su SAD, Kanada i Velika Britanija, podrazumijeva se da autorska prava na izum zaposlenog pripadaju poslodavcu i to se najčešće tretira kao „plaćeni rad“.⁵

---

⁴ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorska prava. 1. el. izdanje. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2013., str. 45. [citirano: 2021-09-22].
Dostupno na: <https://core.ac.uk/download/pdf/11890907.pdf>

⁵ Autorska prava za knjižničare : priručnik / prevela i prilagodila S. Filipi-Matutinović. Beograd : Univerzitetaska knjižnica Svetozar Marković, 2013. Str. 49-50.

Ove prakse svakako bi mogle biti dobar put u rješavanju problema autorskih prava nastalih u radnom odnosu u Bosni i Hercegovini i njihove pravne regulative, što bi bilo od velike pomoći u izradi digitalnih repozitorija kao dijelova fonda školskih knjižnica.

Autorsko pravo u BiH

Autorsko pravo u Bosni i Hercegovini i njegovu primjenu moguće je sagledati tek ako se uzme u obzir zakonodavstvo u području kulture koje je usložnjeno kompliciranom administrativno-upravnom organizacijom države. Područje kulture decentralizirano je uređeno. Ministarstvo civilnih poslova BiH nadležno je za utvrđivanje osnovnih principa koordinacije, usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u području kulture. Na razini entiteta postoje ministarstva nadležna za pitanja kulture i to, u Republici Srpskoj (RS) Ministarstvo prosvjete i kulture, a u Federaciji BiH Ministarstvo kulture i sporta. U Federaciji BiH nadležnosti u oblasti kulture na razini su kantonskih ministarstava. Brčko Distrikt ima odjel nadležan za pitanja u području kulture. Ipak, nadležnost nad zakonskom regulativom je centralizirana i tako je sa Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima.

Slika 1. Shematski prikaz nadležnosti institucija za područje kulture u BiH

Autorska prava u BiH imaju dugu tradiciju koja se odnosi na tiskanu građu. Ali, nakon pojave elektroničke građe to postoji neuređen prostor, ne zato što nema pravne regulative nego zbog njenog neprimjenjivanja i nesankcioniranja prekršitelja. O zaštiti intelektualnog vlasništva i zakonskoj regulativi u tom području brine Institut za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine (<https://www.ipr.gov.ba/bs>). Među zakonima je i Zakon o autorskim pravima i srodnim pravima iz 2010.⁶ Ovim Zakonom reguliran je i način postupanja s elektroničkim izdanjima djela i njihovom reprodukcijom (čl. 21, 76, 85, 90, 94).

⁶ Usp. Zakon o autorskim pravima i srodnim pravima iz 2010. godine. Službeni glasnik BiH br. 63/10. [citirano: 2021-09-22]. Dostupno na: <https://www.ipr.gov.ba/bs/stranica/autorsko-pravo-i-srodna-prava>.

Iako Zakon o autorskim pravima i srodnim pravima djeluje na razini države, zakoni o uređenju pojedinih područja poput obrazovanja i kulture donose se u Federaciji na kantonskoj razini, a u RS na razini tog entiteta, pa postoje velike razlike i šarolikost među zakonima. Takav je slučaj i sa zakonima koji uređuju baštinske ustanove i djelatnosti.

Na teritoriju Federacije BiH na snazi je Zakon o bibliotečkoj djelatnosti iz 1995. godine. Zastarjelost ovog zakona najbolje ilustrira činjenica da je Zakon o bibliotečkoj djelatnosti skoro u cijelosti prenesen iz Zakona o bibliotečkoj djelatnosti SR BiH iz 1986. godine.⁷

Zakon o bibliotečkoj djelatnosti SR BiH stupio je na snagu 1986. godine kad je knjižnično okruženje bilo značajno drugačije, a pojava interneta i razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologija nužno su trebali utjecati na redefiniranje knjižnične djelatnosti. Nažalost, Zakon o bibliotečkoj djelatnosti BiH usvojen je 1995. godine u razdoblju promjene društveno-političkog uređenja i nije pratio društveno-tehnološke promjene, o čemu svjedoči velik broj slabosti i nedorečenosti postojećeg Zakona. Nakon toga donose se i kantonski zakoni o knjižničnoj djelatnosti, ali ni oni ne odstupaju od tradicionalnog odnosa prema knjižnici te se digitalizacija građe ne spominje i oslanja se na Zakon iz 1995. godine.

---

⁷ Usp. Zakon o bibliotečkoj djelatnosti R BiH. Službeni list R BiH, br. 37/95; Zakon o bibliotečkoj djelatnosti SR BiH. Službeni list SR BiH, br. 26/86.

Za razliku od ovog zakona i kantonskih zakona u Federaciji BiH, Zakon o bibliotečkoj djelatnosti u Republici Srpskoj prepoznaje digitalizaciju kao bitnu za očuvanje kulturnog nasljeđa i njegovo prezentiranje.⁸

Prije svega, već u promjeni naslova *Zakon o bibliotečko-informacionoj djelatnosti* ogleda se njegova usaglašenost s promijenjenom paradigmom knjižničarstva jer ovaj zakon knjižničnu djelatnost tretira u širem kontekstu informacijskih znanosti u koju spadaju i arhivi i muzeji. A sadržaj Zakona u skladu je s promjenama koje su se dogodile u ovoj djelatnosti i ide ukorak s novim tehnološkim okruženjem što pokazuje njegov članak 18.

Uspoređujući zakone o knjižničnoj djelatnosti u Federaciji BiH i RS vidljivo je da je zakonodavac u Republici Srpskoj u ovom zakonu predvidio proces digitalizacije građe za ovo područje te je moderniji (usaglašeniji) zakon za potrebe informacijskog društva od zakona u Federaciji. U tom smislu i digitalni obrazovni materijali u tom entitetu mogu biti brže uključeni u fondove školskih knjižnica, čemu svakako doprinosi i zakonska regulativa o autorskom pravu koja je već donesena.

---

⁸ Usp. Zakon o bibliotečko-informacionoj djelatnosti. // Službeni glasnik Republike Srpske br. 44 /2016. [citirano: 2019-08-18]. Dostupno na: https://nub.rs/fileadmin/user_upload/Zakon-o-bibliotecko__-d__elatnosti.pdf

Školske knjižnice i obrazovni materijali

Uključivanje obrazovnih materijala u sustav knjižnica ima tradiciju u kreiranju novog znanja i prijenosu znanja pa su se za knjižnice još od kraja 20. stoljeća pojavljivali nazivi kao *Središta za nastavne sadržaje i pomagala* ili *Konvergirani servisi*.

Istina, tako nazivlje nije nikada zaživjelo kao sinonim za knjižnicu, ali to su nazivi kojima se nastojala istaknuti uloga knjižnica u obrazovnom procesu. Ideja za model pod nazivom *Središte za nastavne izvore i pomagala* utemeljena je na pedagoškim osnovama otvorenog i fleksibilnog učenja i proizvod je prakse onih knjižnica koje su zainteresirano pratile događanja u neposrednoj zajednici korisnika. Jedan od bitnih ciljeva *Središta za nastavne izvore i pomagala* jest snažnije uključivanje knjižnice u nastavni proces, jačanje knjižničara i informacijskih stručnjaka, bolja iskorištenost postojećih izvora i znanja, ali i kritičko oslanjanje na mrežne izvore.

Pojam konvergiranja u svijetu knjižnica podrazumijeva povezivanje knjižničnih i računalnih usluga pod zajedničkom kontrolom, čime nastaju konvergirani servisi koji su najčešće povezani s korištenjem IKT tehnologije. Imena dodana konvergiranim odjelima uključuju, naprimjer, *Informacijske servise, Servise za informacije i nastavnu građu, Informacijske sustave i servise, Servise za nastavnu građu...*⁹

---

⁹ Vidi Dizdar, S. *Visokoškolske knjižnice na razmeđu svjetova: Utjecaj Bolonjskog procesa na preoblikovanje službi i usluga visokoškolskih knjižnica*. U: *Savjetovanje Reforma visokog obrazovanja i primjena*

Sve to upućuje da se knjižnična paradigma mijenja pod utjecajem informacijsko-komunikacijskih tehnologija i da ni jedna knjižnica nije otok, a suvremena knjižnica u okviru obrazovnih institucija mora i treba širiti svoje tradicionalne funkcije.

Dobar primjer za to su nastavni materijali nastali u doba pandemije virusa SARS-CoV-2 i bolesti COVID-19. U tom procesu javila se potreba za digitalnim obrazovnim sadržajima koji se koriste u online nastavi ili za samostalno učenje, a pohranjeni su na računalu, u nekom elektroničkom mediju ili su objavljeni na internetu. Općenita podjela digitalnih materijala podrazumijeva: elektroničke udžbenike (knjige), video materijale, animacije i simulacije, prezentacije, testove te pomoćne softvere.¹⁰

Osnovna je zadaća školske knjižnice njena podrška u realizaciji nastavnog plana i programa. Da bi ostvarila tu zadaću knjižnica mora sadržavati neophodnu udžbeničku literaturu za školsku lekturu koja bi se mogla osigurati digitalizacijom te građe. Digitalizacija građe zahtijevala bi i rješavanje autorskih prava, što je teško ostvariv postupak, ne samo za knjižničara, nego i

---

Bolonjskog procesa na Univerzitetu u Sarajevu, 23. i 24. Februara 2007. : zbornik radova. Sarajevo : Univerzitet u Sarajevu, 2008., str. 563-586.

¹⁰ Metodologija realizacije online nastave u Kantonu Sarajevo sa smjernicama za izradu digitalnog obrazovnog sadržaja i praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje učenika/ca / Radna grupa Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo. Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, 2020., str.68.

za obrazovne institucije jer je ta građa u Bosni i Hercegovini većinom dostupna samo u tiskanom obliku.

Bilo je pokušaja da se uspostave digitalni repozitoriji lektire, poput projekta iz 2006. godine, čiji je autor Rajko Đurica. Projekt je rađen pod pokroviteljstvom Fondacije za izdavačku djelatnost Federacije RBiH pod nazivom *Lektira za osnovnu školu, zajedničke osnove*, ali nikada nije zaživio jer nisu riješeni problemi autorskih prava. Tako velik posao, koji je trajao četiri godine i u kojeg je utrošeno 60.000 KM, nikada nije realiziran.¹¹ Očit primjer kršenja autorskih prava napravljen je u OŠ „Edhem Mulabdić“ (<http://www.osem.edu.ba>) koja na mrežnoj stranici nema izbornik za knjižnicu, niti bilo koje druge podatke vezane uz nju, ali ima izbornik lektira gdje je postavljena „digitalna lektira“. Srećom, ovo je jedinstven primjer kršenja autorskih prava na ovakav način u Kantonu Sarajevo.¹²

Istraživanje

Istraživanje se isključivo temelji na prikupljenim podacima za 81 školsku knjižnicu u Kantonu Sarajevo sa službene mrežne

---

¹¹Usp. Predstavljena mrežna stranica svih lektira za osnovnu školu. [citirano: 2021-09-22]. Dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/svijet/predstavljena-web-stranica-sa-sadrzajem-svih-lektira-za-osnovnu-skolu/060925024>

¹²Usp. OŠ „Edhem Mulabdić“ (<http://www.osem.edu.ba>) Web-stranica sa sadržajem svih lektira za osnovnu školu. [citirano: 2021-09-22]. Dostupno na:

<http://bhstring.net/tuzlauslikama/tuzlarije/viewnewnewsb.php?id=13114>

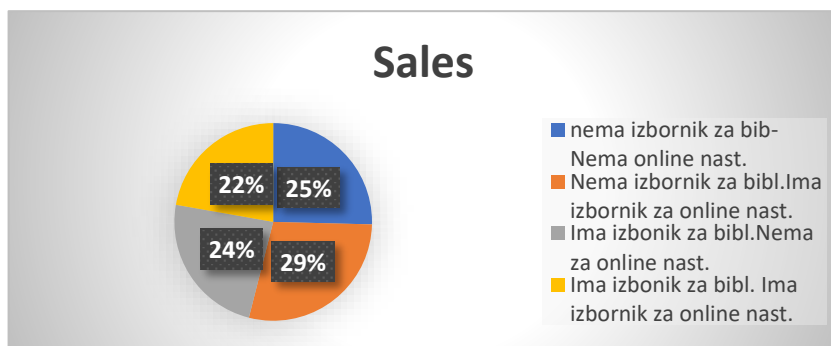

stranice Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo(<https://mo.ks.gov.ba/ustanove/lista/23>).

Pretraživanje interneta obavljalo se za svaku knjižnicu pojedinačno.

Cilj istraživanja bio je utvrditi postoji li korelacija između mrežnih izbornika za knjižnice i održavanja online nastave. Analizirane su mrežne stranice osnovnih škola prema sljedećim kriterijima: ima li škola mrežnu stranicu, postoji li na mrežnoj stranici izbornik za knjižnicu i postoji li izbornik za online nastavu.

U analizu nisu uzete u obzir privatne škole, škole koje nemaju mrežnu adresu ni specijalne škole, odnosno ukupno 18 škola (22%). Dakle, razmatrano je ukupno 63 (77%) osnovnih škola. Analiza je pokazala veoma šaroliku sliku mrežnih izbornika školskih knjižnica. Postotci koji su predstavljeni u grafikonu predstavljaju rezultate ukupnog broja osnovnoškolskih knjižnica (81) Kantona Sarajevo.

Slika 2. Grafički prikaz istraživanja mrežnih stranica osnovnih škola u Kantonu Sarajevo

Na mrežnoj stranici škola u Kantonu Sarajevo za 16 škola (25%) nisu pronađeni izbornici za knjižnicu niti za online nastavu. Na mrežnoj stranici za 18 knjižnica (29%) nisu pronađeni izbornici za knjižnice ni ime knjižničara, ali postoji izbornik za online nastavu. Kod 15 osnovnoškolskih knjižnica (24%) postoji mrežni izbornik za knjižnice, ali na mreži nema izbornika za online nastavu. Samo 14 osnovnoškolskih knjižnica u Kantonu Sarajevo (22%) ima izbornik za knjižnice i izbornik za mrežnu online nastavu.

Dakle, u 36 osnovnoškolskih knjižnica u Kantonu Sarajevo na mrežnim stranicama škola nema izbornika za knjižnicu što je 57% od 63 analizirane knjižnice, odnosno samo 27 škola (48%) ima izbornik. To ne znači da te škole nemaju knjižnicu što je zakonska obveza, ali ovakva situacija jasno oslikava odnos prema knjižnici. Nešto je veća zastupljenost izbornika online nastave jer 32 škole imaju izbornik što je 51%. Samo 14 (22%) mrežnih stranica imaju izbornike i za knjižnicu i za online nastavu, što bi mogla biti osnova za daljnji rad na stvaranju repozitorija obrazovnog materijala kao dijela školskog fonda.

Zaključak

Može se zaključiti da u Bosni i Hercegovini postoji pravni okvir, nadležni državni institut, autori i organizacije autora, specijalizirano pravno lice za autorska prava, ali ne postoji primjena zakona (dok se ne pokrene sudski postupak), izgrađena svijest o značaju autorskih prava, navika

zaključivanja autorskih ugovora i znanje. Promjena postojeće situacije zahtijevat će dugotrajan proces u kojem obrazovne institucije igraju važnu ulogu u prevenciji kršenja autorskih prava. U tom smislu elektronički obrazovni materijali nastali u školama podliježu zakonu o autorskom pravu, ali s obzirom da su nastajali u vrijeme radnog odnosa, njihovo pravo moglo bi biti regulirano na drugi način shodno dobrim svjetskim praksama nastalim primjerice u visokom obrazovanju.

Preduvjet za realizaciju takvih projekata širi je zakonski okvir koji treba biti usaglašen s potrebama digitalne transformacije društva, u ovom slučaju Zakona o bibliotečkoj djelatnosti na razini Federacije BiH i njegova harmonizacija s važećim europskim propisima o digitalizaciji građe i zaštiti autorskih prava.

Rezultati dobiveni ovim istraživanjem pokazuju da u većini knjižnica osnovnih škola u Kantonu Sarajevo ne postoje pretpostavke da obrazovni materijali postanu vidljivi kao dio knjižnica bez promjene svijesti o važnosti knjižnica u obrazovnom sustavu i njihovoj promijenjenoj ulozi.

Najvažniji zaključak u radu je da digitalni repozitoriji postaju nezaobilazan izvor u procesu obrazovanja te znanstvenog i istraživačkog rada. Sve su jači pritisci da se na znanje ne smije stavljati monopol, a ovaj koncept izgradnje repozitorija obrazovnih materijala u potpunosti je usklađen s tom inicijativom budući da je najprirodnije da repozitoriji budu uz školske knjižnice.

Literatura

1. Autorska prava za knjižničare : priručnik / prevela i prilagodila S. Filipi-Matutinović. Beograd : Univerzitetska knjižnica Svetozar Marković, 2013.
2. Bradić-Martinović, A.; Banović, J.; Zdravković, A. Repozitorijumi - digitalni resursi savremenog obrazovanja. XXIV Skup Trendovi razvoja: Digitalizacija visokog obrazovanja : zbornik radova. Novi Sad : Fakultet tehničkih nauka. 2018. [citirano: 2021-09-22]. Dostupno na:
<http://ebooks.ien.bg.ac.rs/1188/1/ABMartiovic%2C%20Banovic%2C%20Zdravkovic.pdf>
3. Fox, E. A.; Sornil, O. Digital Libraries. // Modern Information Retrieval / (eds.) Beaza-Yates, R.; Ribeiro-Nero, B. Boston: Addison-Wesley, 1999., str. 345-365.
4. Dizdar, S. Visokoškolske knjižnice na razmeđu svjetova: Utjecaj Bolonjskog procesa na preoblikovanje službi i usluga visokoškolskih knjižnica. // Savjetovanje Reforma visokog obrazovanja i primjena Bolonjskog procesa na Univerzitetu u Sarajevu, 23. i 24. februara 2007. godine: zbornik radova. Sarajevo : Univerzitet u Sarajevu, 2008., str. 563-586.
5. Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo. [citirano: 2021-09-22]. Dostupno na:
<https://mo.ks.gov.ba/ustanove/lista/23>
6. Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorska prava. 1. el. izd. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2013. [citirano: 2021-09-22]. Dostupno na :
<https://core.ac.uk/download/pdf/11890907.pdf>
7. OŠ „Edhem Mulabdić“, Mrežna stranica sa sadržajem svih lektira za osnovnu školu. [citirano: 2021-09-22]. Dostupno na:

<http://bhstring.net/tuzlauslikama/tuzlarije/viewnewnewsb.php?id=13114> (22.9.2021.).

8. Predstavljena mrežna stranica svih lektira za osnovnu školu. [citirano: 2021-09-22]. Dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/svijet/predstavljena-web-stranica-sa-sadrzajem-svih-lektira-za-osnovnu-skolu/060925024>
9. Šuta-Hibert, M.; Muhović, E.; Nurkić, V. Analiza stanja školskih knjižnica osnovnih i srednjih škola Kantona. Sarajevo, 2015. [citirano: 2021-09-19]. Dostupno na http://www.skolegijum.ba/static/files/knjižnica/pdf/55913ed0953b6_Analizastanjaskolskihknjižnica.pdf
10. Metodologija realizacije online nastave u Kantonu Sarajevo sa smjernicama za izradu digitalnog obrazovnog sadržaja i praćenje, vrednovanje i ocjenjivanja učenika/ca. Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, 2020. [citirano: 2021-09-22]. Dostupno na: <https://sscha.edu.ba/wp-content/uploads/2020/08/Methodologija-2020.pdf>
11. Zakon autorskim pravima i srodnim pravima iz 2010. godine. Službeni glasnik BiH br. 63/10. [citirano: 2021-09-22]. Dostupno na: <https://www.ipr.gov.ba/bs/stranica/autorsko-pravo-i-srodna-prava>.
12. Zakon o bibliotečkoj djelatnosti R BiH. Službeni list R BiH, br. 37/95.
13. Zakon o bibliotečkoj djelatnosti SR BiH Službeni list SR BiH, br.26/86.
14. Zakon o bibliotečko-informacionoj djelatnosti. Službeni glasnik Republike Srpske, br. 44/2016. [citirano: 2021-08-18]. Dostupno na: http://nub.rs/fileadmin/user_upload/Zakon-o-bibliotechko__d__elatnosti.pdf

Autorsko pravo u digitalnom okruženju

Autorsko pravo u digitalnom okruženju

Romana Fekonja

romana.fekonja@zrss.si

Zavod RS za školstvo

Sažetak

Školski knjižničari svoje korisnike (učitelje i učenike) poučavaju o poštovanju autorskih prava. Zadaća školske knjižnice je poučiti korisnike o korištenju knjižnice pa tako i o odgovornom korištenju informacijskih izvora, što školski knjižničari provode kroz nastavni plan i program informacijske pismenosti. To znači, poštovanje autorskih prava i dosljedno citiranje autorstva u djelima koja nisu naše vlasništvo. S druge strane, postoji svijest da su autorska djela zaštićena autorskim pravima te da se intelektualno vlasništvo mora poštovati. Zakonodavstvo je tu vrlo jasno - *Zakon o autorskim i srodnim pravima (ZASP)* iz 2007. godine kaže da uporaba izvora bez dozvole autora nije dopuštena, osim onih djela koja postoje 70 godina nakon autorove smrti, kao i sadržaja označenih za besplatno korištenje (*CC licence*).

U razdoblju prije rada na daljinu, školski knjižničari u Sloveniji učili su i poučavali korisnike citiranju i navođenju izvora. Knjižničari su pokušali osvijestiti svoje korisnike da se ne smije koristiti ono što nije njihovo vlastito djelo bez navođenja

izvora. Ako korisnike knjižnica nitko nije upozorio i poučio o poštivanju autorskih prava, korisnici nisu poštovali autorska prava pa su citate koristili bez navođenja autora i literature. Tijekom razdoblja rada na daljinu bilo je sve više slučajeva gdje su učenici i nastavnici nesvjesno kršili zakon o autorskim pravima. Takvih je slučajeva bilo osobito u početnom razdoblju nastave na daljinu, kada su učitelji skenirali čitave slikovnice ili knjige te ih objavljivali na školskim mrežnim stranicama, internetskim učionicama ili su ih čak slali e-poštom. Također su se materijali često preuzimali s interneta i koristili, kao što su razni ilustrativni materijali (slike, tablice ...), bez navođenja izvora. Školski su knjižničari ukazivali na takve prekršaje te su tražili rješenja na koji način osigurati sadržaje učenicima, a da se ne krši zakon o autorskom pravu.

U digitalnom okruženju svijest o autorskom pravu brzo iščezava pa se čini da slobodno možemo koristiti lako dostupne sadržaje. Prevladava mišljenje da je ono što je objavljeno na internetu svačije vlasništvo. Zbog toga, sve je važnije podizati svijest o poštivanju autorskog prava i uvijek iznova podučavati učenike i nastavnike o tome.

Ključne riječi: Autorsko pravo, školska knjižnica, digitalno okružje, nastava na daljinu

Summary

School librarians teach their users (teachers and pupils / students) about copyright. The task of the school library is to

teach users to use the library and thus responsibly use information sources, which school librarians implement through the information literacy curriculum. This means respecting copyright and consistently quoting authorship in works that are not ours. On the other hand, there is an awareness that works are protected by copyright and that the intellectual property of others must be respected. Legislation is very clear - the Copyright and Related Rights Act (ZASP) of 2007, which says that the use of sources without the permission of the author is not allowed, except 70 years after the author's death and content marked as free to use (CC license).

In the period before distance work, Slovenian school librarians taught and instructed users to cite sources and citations. They tried to make their users aware that what is not their own work should not be used and that it is necessary to cite the source. My experience tells me that this teaching was effective. However, if no one warned or taught users about copyright compliance, users did not respect copyright and took citations very superficially. During the period of distance work, there were more and more cases of students and teachers failing and unknowingly violating copyright law. There were many cases, especially in the initial period, when teachers scanned whole books and published them on school websites, in online classrooms or even sent them by e-mail. Very common violations were the use of illustrative material

(pictures, tables ...) without citing the source. School librarians were very careful and pointed out these violations, and together they sought solutions on how to provide content to students without violating copyright law.

In the digital environment, copyright awareness is rapidly fading, as it seems to us that we are free to use easily accessible content. The prevailing opinion is that what is published on the Internet is everyone's property. That is why it is increasingly important to raise awareness and teach over and over again about copyright compliance.

Keywords: Copyright, school library, digital environment, distance work

Uvod

Svako razdoblje donosi nove izazove i zadatke. Međutim, nije se moglo pretpostaviti da će se trebati baviti autorskim pravima u tolikoj mjeri kao što je to bilo za vrijeme rada na daljinu. Školski su knjižničari oduvijek nastojali podsjećati svoje korisnike na važnost poštivanja autorskih prava, ali je digitalno okruženje donijelo nove zahtjeve i sve veće mogućnosti zanemarivanja autorskih prava i necitiranja izvora. Razlog je tome kriva pretpostavka da ako je nešto objavljeno na internetu, da je to svačije vlasništvo, koje se može kopirati i širiti dalje bez navođenja izvora literature.

Autorsko pravo prije rada na daljinu

Prije ožujka 2020., prije nego li se počelo raditi od kuće na daljinu, knjižničari su bili upoznati s korištenjem i poštovanjem autorskih prava te su poučavali učenike i učitelje o odgovornom korištenju tuđih izvora. No, pojavom rada na daljinu, mnogo su puta knjižničari bili kritizirani od strane učenika i učitelja kako bespotrebno kompliciraju stvari oko preuzimanja tuđih izvora. U većini slučaja, kada su školski knjižničari podsjetili učenike i učitelje o obvezi citiranja i navođenja izvora, učenici i učitelji su se tada pridržavali pravila. Međutim, ipak je često razlog necitiranja bio nenamjerno kršenje autorskih prava jer su učenici htjeli obaviti školski zadatak što brže, ne gubeći vrijeme na traženje informacija koje navode njihove izvore. Unatoč takvom stavu učenika, knjižničari su ustrajali u ukazivanju važnosti navođenja izvora te opominjali učenike. Najbolji se rezultat pokazao u zajedničkom radu knjižničara i učitelja. Prvo je učitelj pregledao i ocijenio sadržaj, a potom je knjižničar pregledao citiranje i navođenje izvora. Tako su učenici naučili da je uvijek potrebno navesti izvor citiranja autora i korištene literature, a u kasnijem radu to i primijenili. Važnost primjene naučenog znanja dokazuje i takozvana *piramida znanja* poznata iz teorije obrazovnih znanosti, koja naglašava da ćemo nešto bolje naučiti ako to doživimo u praksi, nego ako samo o tome pasivno slušamo.

Reci mi, ali zaboravit ću.

Pokaži mi i možda ću se sjetiti.

Pusti me da to učinim sam, pa ću znati.

/ Konfucije /

Knjižničari i učitelji su oni koji daju najbolji primjer o poštovanju autorskih prava pazeći na važnost navođenja korištenih izvora u svojim materijalima. Budući da i njima ponekad ponestane vremena pa „zaborave“ na važnost navođenja autorstva, potrebno je stalno osvještavati školsku zajednicu o ovoj temi. Materijali koje učitelji i knjižničari pripremaju za učenike moraju obavezno biti s navođenjem izvora, odnosno onakvi kakve zahtijevamo od učenika u njihovim školskim zadaćama. Pravilno navođenje izvora učenici će najbolje izvježbati u praksi. Nakon što savladaju postupak traženja informacija, pristupit će odgovornoj i etičkoj uporabi resursa, odnosno citiranju izvora i poštivanju autorskih prava. Učenicima je, kao i odraslim osobama, razumljivo navesti izvor kada se koristi tiskani materijal, ali s digitalnim je izvorima već pomalo komplicirano. Ta je svijest o autorstvu zamagljena. Učenici se znaju pitati zašto moraju navesti izvor slike koja je na internetu te je dostupna svima. Oni smatraju da je javno objavljena slika svačija pa da ju je zbog toga dozvoljeno kopirati. Takav pogrešan stav upotpunjuje mogućnosti jednostavne radnje *copy-paste*, gdje se samo s dva klika neki materijal može preuzeti. To je zamaglilo svijest o potrebi i važnosti citiranju

korištenih izvora. Drugi je izgovor da nikada nemamo dovoljno vremena tražiti informacije o izvoru i navesti ih u svom radu. Međutim, zakonska regulativa je u tom slučaju utemeljena.

Zakonodavstvo i propisi

*Zakon o autorskim i srodnim pravima*¹ tumači da je zabranjena svaka reprodukcija bez pristanka izdavača, autora ... Čak i u slučaju ako se materijal koristi u učionici na mreži. Međutim, učitelji mogu čitati neke materijale u učionici s mreže „uživo“, bez snimanja i preuzimanja.

Školski su knjižničari u Sloveniji i prije ovog razdoblja rada na daljinu učenike osvijestili o odgovornoj i etičkoj uporabi resursa.

Autorsko pravo i školska knjižnica (u Sloveniji)

U Sloveniji su knjižnični sadržaji sadržani u kurikulumu KIZ (knjižnično informacijsko znanje), koji je podrška učenju u okviru pedagoških ciljeva škole. Ono sadržava opće znanje koje omogućuje učenicima samostalno korištenje informacija nakon završetka formalnog obrazovanja. KIZ ne predstavlja zaseban nastavni predmet nego se ostvaruje kroz integrirane međupredmetne teme. Zajedno ga realiziraju učitelj i knjižničar kroz obvezni, planirani i sistematični knjižnično-pedagoški rad.

---

¹ Usp. Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP), 2007. [citirano: 2022-01-11]. Dostupno na:

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO403>

Kurikulum KIZ usvojilo je *Stručno vijeće RS za opće obrazovanje (Ministarstvo za izobražavanje)* što znači, da je ovaj sadržaj obavezan za sve škole. U osnovnoj školi predviđeno je minimalno 36 sati - za svaki razred 4 sata, a u gimnaziji se ostvaruje kroz minimalno 15 sati (obavezni izborni sadržaji). Kroz te sate svaki učenik upoznaje školsku knjižnicu i uči osnove korištenja knjižnice i knjižnih i informacijskih izvora.

Kurikulum KIZ (Knjižnična informacijska znanja) - osnovna škola²

Specifični ciljevi i sadržaji u 3. odgojno-obrazovnom razdoblju (7. -9. razred)

Autorsko pravo

Specifični ciljevi	Sadržaj	Očekivani rezultati
Uče pojmove citat, citiranje, referenca za potrebe govorne vježbe, referata, seminarskih i istraživačkih zadataka.	Citat, citiranje, bilješke	Resursi se koriste etički i legalno.

Očekivani rezultati na kraju 3. odgojno-obrazovnog razdoblja:
 - etički i legalno koristi resurse (citira i citira reference) i sposoban je ocijeniti svoj rad.

² Usp. Sušec, Z. Knjižnična informacijska znanja: program osnovnoškolskega izobraževanja. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2005. [citirano: 2022-01-09]. Dostupno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/Drugi-konceptualni-dokumenti/Knjiznicna_inf_znanja.pdf

Kurikulum KIZ (Knjižnična informacijska znanja) - srednja škola, gimnazija³

Specifični ciljevi i sadržaji

Autorsko pravo

Očekivani rezultati:

- etički i legalno koristi resurse (citira i citira reference) i sposoban je ocijeniti svoj rad

Specifični ciljevi, studenti:	Sadržaji
<ul style="list-style-type: none"> - <u>znaju odabrati odgovarajuće resurse, samostalno ih koristiti i navesti</u> - <u>u stanju su navesti podatke za određenu (periodičnu) publikaciju i članak u njoj</u> - <u>razumjeti i koristiti citate za pretraživanje literature i citiranje</u> 	<ul style="list-style-type: none"> - <u>citati, citiranje, navođenje izvora</u> - <u>autorstvo, naslov, ključne riječi, bilješke, citati, citiranje literature: naslov periodične publikacije, izdavač, urednik, godina, godište, broj, stranice</u> - <u>skraćeni bibliografski opis, plagijat, autorska prava</u>

³ Usp. Kurikul. Knjižnično informacijsko znanje, Gimnazija; Splošna, klasična, strokovna gimnazija. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2008. [citirano: 2022-01-09]. Dostupno na: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2018/programi/media/pdf/ucni_nacrti/K_KNJIZN_INF_ZNANJE_gimn.pdf

Školski knjižničari u razdoblju rada na daljinu

Školski su knjižničari, temeljito obraćajući pažnju na područje rada na daljinu, brzo uočili ozbiljno kršenje zakona o autorskim pravima. Zadatak knjižničara bio je podići svijest i skrenuti pozornost na citiranje izvora i poštivanje autorskih prava.

Tijekom rada na daljinu postojala je aktivna internetska učionica za školske knjižničare u kojoj su objavljivali materijale na temu poštivanja autorskih prava. Na tu temu se razgovaralo još na edukacijama u školskoj godini 2015./2016., a u ožujku 2020. se edukacija ponovila s naglaskom traženja rješenja kako predati materijale bez kršenja autorskih prava. U tom periodu neki su knjižničari radili u školi, dok su neki radili od kuće. U organizaciji Zavoda RS za školstvo sa savjetnicom za knjižničnu djelatnost svaki su se tjedan organizirali video sastanci sa svrhom traženja novih ideja, stvaranja materijala za internetsku učionicu (posebno za knjižničare) te se puno razgovaralo o autorskim pravima.

Školski su knjižničari posebno obraćali pažnju na ovo područje te uočili što predstavlja ozbiljno kršenje zakona o autorskim pravima te nastojali podići svijest i skrenuti pažnju na citiranje izvora i poštovanje autorskih prava. Nova (virtualna) stvarnost i nove okolnosti postavile su nove izazove pa se moralo biti posebno snalažljiv kako bi se sve napravilo kako treba i u skladu sa zakonom. Iako su se događale i pogreške, one su proizišle iz neznanja i velike želje da se učenicima i nastavnicima dostavi relevantni materijal. Svi su se morali

zajedno prilagoditi i pronaći nove načine poučavanja i učenja s tadašnjim resursima. Upravo je to doba rada i učenja od kuće donijelo priliku za još veću svijest i razmišljanje o poštovanju autorskih prava, gdje su školski knjižničari dobili sjajnu priliku, da upozore i upoznaju učenike i učitelje s problematikom autorskog prava.

Radnje koje su se tada obavljale bile su:

- skeniranje poglavlja knjiga ili cijelih knjiga, kao i slikovnica
- slanje na e-mail adrese roditelja, učenika
- objavljivanje materijala na školskim mrežnim stranicama i mrežnim stranicama školske knjižnice
- objavljivanje u online/internetskim učionicama
- snimanje književnih tekstova
- korištenje slikovnog materijala
- korištenje internetnih izvora.

Mnogi materijali bili su objavljeni, slani ili korišteni bez navođenja izvora, uglavnom zbog nepoznavanja ili nerazumijevanja zakona o autorskim pravima, uglavnom misleći da sve što je objavljeno i javno dostupno je „naše“.

Upotreba izvora

Prilikom odabira resursa važno je znati što želimo da učenici postignu korištenjem resursa. Koja je svrha uporabe pojedinih resursa i koji su resursi dostupni? Na primjer, za početno

čitanje potrebno je birati drukčije izvore nego za traženje informacija, za motivaciju i poticanje čitanja ili za trening kritičkog čitanja. U slučaju odabira bilo kojeg resursa treba paziti na njegovu etičku uporabu. To znači, obratiti pažnju na citiranje autorstva. Izvori se citiraju na različite načine, ali svaki put treba dosljedno slijediti upute na istom dokumentu.

U obrazovanju na daljinu postoje određene zamke, poput pričanja autorskih bajki, skeniranja čitavih slikovnica ili dijelova tekstova te objavljivanja video zapisa. To nije dopušteno bez pristanka autora ili izdavačke kuće. Kako bi se izbjeglo kršenje autorskih prava, može se koristiti već objavljeni sadržaj ili snimiti vlastita bajka ili tekst.

Autorsko pravo se nalazi unutar sljedeće tri kategorije:

1. *Copyright* (©) - djela podliježu tradicionalnoj zaštiti autorskih prava čiji se radovi ne smiju koristiti bez dopuštenja autora
2. *Creative commons licence* (CC licence) - djela se mogu koristiti pod uvjetima koje je sam autor odredio s CC licencama
3. *Public domain* - djela koje su u javnoj domeni pa se mogu koristiti bez ograničenja, a odnose se na djela kojima je istekao rok zaštićen autorskim pravima.

Kada se god koristi neki izvor mora se poštovati autorstvo, no, isto tako, trebamo svoja autorska djela staviti na korištenje pod određenim uvjetima poštovanja naših autorskih prava.

Tuđi izvori, osobito za potrebe nastave na daljinu, mogu se koristiti na sljedeći način:

1. Zatražiti dozvolu autora.
2. Koristiti izvor 70 godina nakon autorove smrti (autorska prava su istekla), ali bez ilustracija, skeniranih stranica itd. jer su ovdje još prisutna autorska prava ilustratora, dizajnera, prevoditelja, izdavača...
3. Ispričati svoju ili prilagođenu bajku ili priču te je obogatiti svojim fotografijama.
4. Pronaći već objavljenu bajku ili snimak, može se snimiti uvodni govor, neka ohrabrujuća misao koja potiče na razmišljanje, zatim dodati vezu do već objavljenih materijala.
5. Koristiti materijale koji su objavljeni u javnosti - CC licence. To znači da je sam autor dopustio objavljivanje i reprodukciju te je također naveo pod kojim je uvjetima dopuštena upotreba.
6. Najbolje od svega je izvođenje „uživo“ - tada je to ista situacija kao na satu, u učionici, ili kao svojevrsni događaj, no bez snimanja i objavljivanja.

Znajući da se učitelji vole snimati, prijedlog je da za potrebe nastave na daljinu snime svoj uvodni govor, a zatim reproduciraju neki video zapis koji je već prethodno objavljen na internetu.

Srećom, zbog trenutne situacije, mnogi izdavači i mnogi autori učinili su puno toga dostupnim besplatno ili su se pobrinuli za razne snimke.

Zaključak

Rad i obrazovanje na daljinu donijeli su brojne nove izazove zbog kojih su svi ponešto naučili. Isto tako, rad na daljinu donio je svijest o važnosti poštovanja autorskih prava te osvijestio učenike i učitelje o nužnosti navođenja autora, posebno u digitalnom okruženju. Ovo razdoblje postavlja nove zahtjeve i izazove i za školske knjižničare, osobito u osposobljavanju korisnika za kritičku procjenu resursa, koje je zbog netočnih informacija sve teže procijeniti. Međusobnom suradnjom školskog knjižničara i učitelja potrebno je pronaći načine za rješavanje tog problema.

Literatura

1. Bogataj Jančič, M. 2021. Izobraževanje na daljavo in avtorske pravice. On-line predavanje, 4. veljače 2021.
2. Kurikul. Knjižnično informacijsko znanje, Gimnazija; Splošna, klasična, strokovna gimnazija. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2008. [citirano: 2022-01-09].
Dostupno na:
http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2018/programi/media/pdf/ucni_nacrti/K_KNJIZN_INF_ZNANJE_gimn.pdf

3. Sušec, Z. Knjižnična informacijska znanja: program osnovnošolskega izobraževanja. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2005. [citirano: 2022-01-09]. Dostupno na:
https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/Drugi-konceptualni-dokumenti/Knjiznicna_inf_znanja.pdf
4. Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP). 2007. [citirano: 2022-01-11]. Dostupno na:
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO403>

Autorsko pravo u školskoj knjižnici: pogled iz Srbije

Autorsko pravo u školskoj knjižnici: pogled iz Srbije

Roksanda Ignjatović

sandaignjat@gmail.com

Osnovna škola „Stefan Dečanski”, Beograd, Srbija

Sažetak

Predstavljanjem situacije vezane uz autorska prava u Srbiji - od zakonskog okvira, aktivnosti i inicijative knjižnične zajednice+ do nastojanja obrazovnog sustava na osiguravanju dostupnosti i kvaliteti obrazovanja, fokus se usmjerava na rad školskog knjižničara u uvjetima djelomične ili potpune nastave na daljinu. Analiza oblika i metoda rada u digitalnom okruženju, kao i razmatranje izazova i nedoumica pred kojima se našao školski knjižničar, vode i tragaju za mogućnostima i smjernicama za unapređivanje usluga i misije školske knjižnice u novim okolnostima. Istaknuta je važna i složena uloga knjižničara u školi: s jedne strane, poštovanje i zaštita autorskih prava, a s druge strane, podrška i zastupanje prava i potreba učenika na jednakost i dostupnost znanju i obrazovanju.

Ključne riječi: autorsko pravo, digitalne kompetencije, učenje na daljinu, školska knjižnica, školski knjižničar

Summary

By presenting the copyright situation in Serbia – from the legislative framework and the activities and initiatives of the library community to the endeavors of the educational system in providing accessibility and the quality of education, the author is pointing out the work of a school librarian under the partial or fully distance learning condition. The analyze of forms and methods of work in the digital environment, as well as consideration of challenges and concerns school librarian is facing, lead to the search of opportunities and guidelines for services and school library mission improvement in new circumstances. The essential and complex role of a school librarian is highlighted: on one hand, in respecting and protecting the copyright and, on the other, in supporting and advocating the students' rights and needs to accessibility and equality of education.

Keywords: copyright, digital competencies, distance learning, school library, school librarian

Uvod

Stihovima pjesme „Sme se u pesme”, „Kad kažu da se napolje ne sme/ sme se u priče, sme se u pesme”, Violeta Jović, pjesnikinja iz Niša, pozvala je djecu da za, do tada, nepoznatu brigu, lijek pronađu u čitanju i knjizi. Pjesma je objavljena na pjesnikinjom Facebook profilu 3. travnja 2020. godine. U želji da ovaj pjesnički poziv podijeli sa svojim učenicima, školska

knjižničarka iz Beograda obratila se pjesnikinji za suglasnost. Zahvaljujući modernoj tehnologiji, ali i uz neophodan dodatak znanja, truda, poštovanja i ljubavi, pjesma se za nekoliko trenutaka našla u virtualnom prostoru školske knjižnice. No put učenika do čitanja i knjige nije uvijek tako lak i brz, ni prije, ni za vrijeme korone. Prepreke pravednom pristupu mogu biti osobne poput siromaštva i razine pismenosti, institucionalne kao što su količina i dostupnost knjižnične opreme i broja zaposlenih u knjižnicama, društvene kao što su obrazovanje te način financiranja javnih službi.¹

Digitalno okruženje donoseći dematerijalizaciju, globalizaciju i komodifikaciju informacija², a s njima i pitanje autorskog prava kao jedno od obilježja globalnog knjižničarstva, dodatno otežava pitanje kada i kako se “sme u pesme”, dopuštajući mladim čitateljima da obilje materijala za čitanje i učenje ostanu nedostupni ili nepoznati zauvijek.

Zakonski okvir, inicijative knjižnične zajednice i obrazovna podrška

Skica za portret Srbije u oblasti prožimanja autorskog prava i školske knjižnice sadrži kratak prikaz zakonskog okvira,

---

¹ Gorman, M. Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta, 2007. Str. 157.

² Usp. Lor, P. J. Librarianship, an international profession. [citirano: 2021-08-31]. Dostupno na: https://pjl.or.files.wordpress.com/2010/06/lor_librarianship-an-international-profession.pdf

aktivnosti i inicijative knjižnične zajednice, kao i nastojanja obrazovnog sustava na osiguravanju dostupnosti i kvalitete obrazovanja u posljednjih desetak godina.

Novi Zakon o autorskom i srodnim pravima Republike Srbije donesen je 2009. godine, a važeći iz 2019. donosi niz izmjena i dopuna ovog Zakona u cilju uspješnijeg ostvarivanja i zaštite prava intelektualnog vlasništva, kao i usklađivanja s EU propisima i sa *Sporazumom o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine* (TRIPS)³.

Dragocjenu pomoć u tumačenju, analizi i predstavljanju različitih oblika korištenja intelektualnih dobara na internetu, kao i povreda prava intelektualnog vlasništva do kojih može doći u *online* okruženju, znanstvenoj i stručnoj javnosti pružaju stručnjaci koji se bave pravom intelektualnog vlasništva, internetskim pravom te pravnim aspektima digitalizacije. *Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu*, primjerice, od 2015. organizira godišnju konferenciju *Intelektualna svojina i internet* i pod tim naslovom objavljuje radove u zbornicima.

Na inicijativu Katedre za bibliotekarstvo i informatiku Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu 2003. godine u Narodnoj biblioteci Srbije održan je Međunarodni znanstveni skup *Intelektualna sloboda i savremene biblioteke*. Neke od tema koje su sudionici iz 19 zemalja obradili bile su: sloboda pristupa znanju i informacijama, dostupnost informacija različitim kategorijama korisnika, društvena odgovornost

---

³ eng. Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights

knjižnica, ekonomska uvjetovanost širenja informacija i etika knjižničara.

Temu autorskog prava sveobuhvatno se posvećuju stručnjaci iz Univerzitetske biblioteke Svetozar Marković. Ova je knjižnica izdavač priručnika *Autorska prava za bibliotekare*, Berkmanovog centra za internet i društvo⁴ objavljenog 2013. godine u prijevodu dr. Stelle Filipi-Matutinović te organizator programa stručnog usavršavanja za knjižničare. *Autorsko pravo u bibliotečko-informacionoj delatnosti*, naziv je seminara dr. Tatjane Brzulović Stanisavljević i dr. Dragane Stolić koji se organizira od 2016. godine, a u sljedećim se ciklusima program proširuje s temama: kršenje prava i plagijata te autorsko djelo i internet.

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja od 2016. godine provodi program za obogaćivanje knjižnica osnovnih škola, osiguravajući sredstva za nabavu publikacija na srpskom jeziku i jeziku nacionalnih manjina koje doprinose unapređivanju odgoja i obrazovanja, kao i za otkup dodatnih nastavnih sredstava za učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Programom besplatnih udžbenika Ministarstvo nastavlja raditi na osiguravanju dostupnosti materijala i kvaliteti obrazovanja. Besplatne udžbenike dobivaju učenici pripadnici nacionalnih manjina, učenici iz socijalno-materijalno ugroženih obitelji, učenici koji uče po individualnom obrazovnom programu, učenici s teškoćama u razvoju i

---

⁴ eng. Berkman Center for Internet and Society

invaliditetom kojima su potrebni prilagođeni udžbenici (uvećan font, *Brailleovo pismo*, elektronički format) te učenici koji su treće dijete u obitelji.

Okvir digitalnih kompetencija - Učitelj za digitalno doba objavljen 2019. Godine u području 1, Digitalno okruženje, formulira kompetenciju 1.3. Etičnost u tri razine složenosti:

- OSNOVNI - informira učenike o vrstama vlasništva nad digitalnim proizvodima (C i CC licence)
- SREDNJI - zajedno s učenicima za potrebe nastave koristi licencom zaštićene digitalne proizvode (npr. uvijek navodi izvor korištenih podataka, poštuje licence koje štite autorska prava)
- NAPREDNI - stvara okruženje u kome učenici mogu objaviti CC licencom zaštićene digitalne proizvode čiji su autori.

Rad školskog knjižničara u uvjetima djelomične ili potpune nastave na daljinu: alati i formati

Zbog epidemiološke situacije u Srbiji od 17. ožujka do kraja školske godine 2019./2020. obustavljen je neposredni obrazovno-odgojni rad te je nastavljen učenjem na daljinu. Knjižničari, kao stručni suradnici u školi *Uputstvom o ostvarivanju rada učenjem na daljinu za učenike osnovnih i srednjih škola* dobili su sljedeće zadatke:

Potrebno je da stručni suradnici pomognu nastavnicima u izradi nastavnih materijala koji se mogu koristiti prilikom učenja na daljinu, kao i u komunikaciji s učenicima i roditeljima. Također, potrebno je da stručni suradnici osmisle radionice i/ili materijale za rad s učenicima iz područja organizacije učenja i slobodnog vremena, tehnika učenja, samovrednovanja napredovanja kroz učenje te u područjima posebno vezanim uz odgojno-obrazovni rad s učenicima (jedan od prijedloga su radionice preko aplikacija Microsoft Teamsa, Zoom, Skype ili Viber).⁵

U uvjetima djelomične ili potpune nastave na daljinu knjižničar je:

- Usmjerio učenike na digitalne knjižnice
- Na školskom portalu za učenje na daljinu je kreirao virtualnu knjižnicu škole, postavivši:
  - audio, video i tekstualne materijale za koje su tijekom pandemije autorska prava osigurali izdavači i podijelili s knjižničarima
  - tekstualne i video materijale za koje je knjižničar pribavio suglasnost autora
  - prezentacije, tekstualne materijale, video i audio materijale koje je izradio sam.

---

⁵ Ministarstvo prosvjete, nauke i tehnološkog razvoja. Okvir digitalnih kompetencija – Nastavnik za digitalno doba 2019. [citirano: 2021-08-31]. Dostupno na: https://zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2019/08/2019_ODK_Nastavnik-za-digitalno-doba.pdf

Složena i važna uloga knjižničara u školi

U novom okruženju za rad, školski knjižničari ispituju mogućnosti za ostvarivanje misije školske knjižnice i njenu taksonomiju vrijednosti. Pravednost pristupa jedna je od onih koje su se popele na vrh ljestvice. Slobodan pristup informacijama, kao temeljno ljudsko pravo, u rječniku školskih knjižničara opisano je kao *pravo djeteta na pristup informacijama i materijalima iz različitih nacionalnih i međunarodnih izvora, posebno onih koji su usmjereni na njegov socijalni, duhovni i moralni razvoj te tjelesno i mentalno zdravlje*.⁶

U potrazi za mogućnostima poboljšanja usluga, kao i misije školske knjižnice u novonastalim okolnostima izdvojile su se neke smjernice i prijedlozi:

Poznavanje autorskopravne zaštite autorskih djela u digitalnom okruženju danas je neophodan sastavni dio stručnog znanja knjižničara koje im pomaže bolje razumjeti pravo intelektualnog vlasništva u području učenja i obrazovanja te svoju ulogu u njegovom poštovanju i zaštiti.

Zaštita autorskih prava nije samoobrambeni mehanizam autora u cilju očuvanja vlastitog intelektualnog vlasništva i eventualne materijalne koristi, već je usmjerena prema korisniku koji poštivanjem autorstva stječe i koristi originalni

---

⁶ Konvencija o pravima deteta, Član 17. [citirano: 2021-08-31]. Dostupno na: <https://www.unicef.org/serbia/media/3186/file/Konvencija%20o%20pravima%20deteta.pdf>

proizvod duha, distribuiran u dovoljnom broju primjeraka, odgovarajuće kvalitete proizvodnje, u kome neprofesionalnim umnožavanjem ništa nije oštećeno, niti iz različitih razloga, čak i ako je riječ o očuvanju moralnih, političkih ili nacionalnih interesa, nije mijenjano, skraćivano i dopunjavano⁷

Kako je učitelj najbolji primjer učenicima, uloga knjižničara je i uloga modela etičkog korištenja izvora u školi.

Uloga knjižničara u školi važna je i složena. S jedne strane očituje se u poštivanju i zaštiti autorskih prava, a s druge strane u podršci i zastupanju prava i potreba učenika na jednakost i dostupnost znanju i obrazovanju, od škole do strukovnog udruženja u zemlji, ali i na regionalnom i međunarodnom planu.

Međuknjižnična je suradnja područje koje je potrebno dalje razvijati i jačati - stvaranjem platformi za zajedničku izradu i razmjenu materijala školskih knjižničara, suradnjom s kolegama iz drugih vrsta knjižnica posebice u području digitalizacije. Potrebna je sadržajnija suradnja s autorima i izdavačima na zajedničkim projektima, kao i traženje kreativnih rješenja za otvoreniji pristup kvalitetnim pisanim, govornim, dramskim, folklornim, glazbenim, filmskim, likovnim i drugim autorskim djelima.

---

⁷ Vraneš, A. i dr. Etičnost u nauci i kulturi. Beograd: Filološki fakultet, 2009. Str. 144.

Zaključak

San o idealnoj knjižnici koju su sanjali Gesner i Gorman koja bi okupila svu građu i učinila je dostupnom svima neprekidno nam izmiče. Tehnologija nudi obećanja i ohrabruje snove, ali ih ne ispunjava. Na početku pandemije izazvane novim virusom Covid 19, izdavači za djecu iz Kine organizirali su se pod motom „gdje ima ljubavi ima i nade“ i počeli objavljivati besplatne digitalne knjige koje su pomagale djeci da steknu potrebna znanja o novoj bolesti, kao i da se pravilno zaštite. Znanstvenik i profesor na Sveučilištu Carnegie Melon (Pittsburgh, Pennsylvania, SAD), porijeklom iz Srbije Aleksandar Kavčić, prošle je godine poželio da učenici u Srbiji imaju besplatne udžbenike. Pregovori oko toga istaknuli su i pitanja autorskopravne zaštite, ali i profita izdavača udžbenika.

Radeći za dobrobit svojih korisnika s raznolikim alatima i formatima, knjižničari razvijaju gotovo čudesna znanja i vještine kojima povezuju analogni s digitalnim svijetom. Pravilo koje pri tome ne smijemo zaboraviti dolazi od Mike Antića, jednog od poeta vates: „biti ljudski višestruk, ne znači biti raščovečen”⁸

Literatura

1. Antić, M. *Tako zamišljam nebo : dijalozi*. Zagreb: Jugoart, 1989.

---

⁸ Antić, M. *Tako zamišljam nebo : dijalozi*. Zagreb: Jugoart, 1989. Str. 161.

2. *Autorska prava za bibliotekare: priručnik*. Prevela i prilagodila S. Filipi-Matutinović, Beograd: Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković”, 2013.
3. Vraneš, A. i dr. *Etičnost u nauci i kulturi*. Beograd: Filološki fakultet, 2009.
4. Gorman, M. *Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta, 2007.
5. Jović, V. *Sme se u pesmi*. Fejsbuk, 3. travnja 2020. [citirano: 2021-08-31]. Dostupno na: www.facebook.com/violeta.jovic.92/posts/10218119077388694
6. Lor, P. J. *Librarianship, an international profession*. [citirano: 2021-08-31]. Dostupno na: pjl.or.files.wordpress.com/2010/06/lor_librarianship-an-international-profession.pdf
7. *Intelektualna sloboda i savremena biblioteka : zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa održanog u Beogradu od 25. do 27. rujna 2003. godine*. Beograd : Filološki fakultet Univerziteta: Bibliotekarsko društvo Srbije, 2004.
8. Ministarstvo prosvjete, nauke i tehnološkog razvoja. *Nastava na daljinu u vanrednom stanju*. [citirano: 2021-08-31]. Dostupno na: www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2020/03/Nastava-na-daljinu-u-vanrednom-stanju.pdf
9. Ministarstvo prosvjete, nauke i tehnološkog razvoja. *Okvir digitalnih kompetencija – Nastavnik za digitalno doba 2019*. [citirano: 2021-08-31]. Dostupno na: https://zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2019/08/2019_ODK_Nastavnik-za-digitalno-doba.pdf
10. Pravni fakultet Univerziteta (Beograd). *Intelektualna svojina i internet (2020)*. Beograd : Pravni fakultet Univerziteta, 2020.

11. Unicef. *Konvencija o pravima deteta*. [citirano: 2021-08-31].
Dostupno na:
www.unicef.org/serbia/media/3186/file/Konvencija%20o%20pravima%20deteta.pdf
12. *Zakon o autorskom i srodnim pravima*. [citirano: 2021-08-31].
Dostupno na:
www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_autorskom_i_srodnim_pravima.html

Autorska prava u znanstvenom izdavaštvu

Autorska prava u znanstvenom izdavaštvu

dr. sc. **Bojan Macan**

bmacan@irb.hr

Centar za znanstvene informacije, Institut Ruđer Bošković

Sažetak

Autorsko pravo po svojoj naravi pripada fizičkoj osobi koja ga je stvorila. No, u znanstvenom izdavaštvu ustalila se praksa da autori prilikom objave znanstvenih publikacija za izdavača osnivaju pravo iskorištavanja određenih autorskih i srodnih prava i to najčešće bez ikakve financijske naknade, što otežava učinkovito dijeljenje znanstvenih publikacija u otvorenom pristupu kroz mreže digitalnih repozitorija i društvenih mreža. No, takvo dijeljenje ipak je moguće i izdavači znanstvenih informacija uglavnom dozvoljavaju dijeljenje pojedinih verzija publikacija pod određenim uvjetima. U tome veliku ulogu imaju i knjižnice koje upravljaju digitalnim repozitorijima svojih ustanova te svojim autorima pružaju korisničku podršku i savjete vezano uz autorskopravna pitanja u kontekstu otvorenog pristupa znanstvenim informacijama. Alternativno se sve veći broj izdavača okreće novom poslovnom modelu objavljivanja znanstvenih publikacija u otvorenom pristupu. U tom modelu publikacije se licenciraju nekom od otvorenih licencija (najčešće licencijama Creative

Commons) te su odmah besplatno dostupne javnosti. No, izdavači sada umjesto naplaćivanja pretplata za pristup objavljenim sadržajima naplaćuju troškove objavljivanja tih radova. Na taj se način financijski teret s čitatelja/njihovih ustanova prenio na same autore/njihove ustanove/projekte te oni sada moraju platiti kako bi uopće uspjeli objaviti rezultate svojih istraživanja. Trenutni modeli imaju mnoštvo nedostataka te je pred znanstvenom zajednicom i komercijalnim izdavačima mnogo posla kako bi se definirao model koji će biti održiv i nediskriminirajuć za bilo koju od uključenih zainteresiranih strana.

Navođenje izvora u nastavnim materijalima

Navođenje izvora u nastavnim materijalima

dr. sc. **Ivana Hebrang Grgić**

ihgrgic@ffzg.hr

Filozofski fakultet u Zagrebu,

Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti

Sažetak

Koncept intelektualnoga vlasništva u današnjem smislu razvija se u 17. stoljeću, a prvi zakon o autorskom pravu donesen je u Engleskoj na početku 18. stoljeća. Bio je to preduvjet za razvoj sustava i stilova citiranja koje danas koristimo. Prilikom pisanja radova i izrade nastavnih materijala, nužno je precizno i jednoznačno navesti sve korištene izvore kako bi se poštivala moralna prava autora, kako bi korisnik mogao pronaći dodatne informacije, provjeriti vjerodostojnost informacija te kako bi se izbjeglo plagiranje. Unatoč postojanju brojnih pravila, ponekad je izazov ispravno citirati izvor – primjerice zbog nedostatka podataka u samom izvoru ili zbog novih vrsta izvora koji se pojavljuju razvojem informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Osnovno je pravilo da je svaki izvor potrebno navesti jer se inače krše etičke norme i zakonski propisi o autorskom pravu te postoji mogućnost optužbi za plagiranje. Bez obzira koriste li se izvori za pisanje udžbenika, izradu prezentacije, video zapisa ili neke druge vrste

nastavnoga materijala, svaki izvor treba ispravno navesti. U izlaganju će se objasniti različiti sustavi i stilovi citiranja izvora. Posebno će se obraditi primjeri Stila APA (American Psychological Association). Objasnit će se načini povezivanja teksta s referencama. Prikazat će se način citiranja različitih izvora poput slika, arhivskih izvora, mrežnih stranica i zakonskih propisa. Objasnit će se i način na koji se citiraju objekti koji imaju oznaku DOI (Digital Object Identifier).

**Korištenje
vizualnih i
zvučnih djela u
knjižnici i učionici:
autorska prava i
izvori slobodno
dostupnog
sadržaja**

Korištenje vizualnih i zvučnih djela u knjižnici i učionici: autorska prava i izvori slobodno dostupnog sadržaja

doc. dr. sc. **Mirko Duić**
miduic@unizd.hr

Odjel za informacijske znanosti, Sveučilište u Zadru

Sažetak

Svakodnevno smo preplavljeni obiljem vizualnih i zvučnih sadržaja - s radija i televizije, mobitela i računalnog ekrana, postera, zvučnika i grafita na javnim površinama. Navikli smo da na 'na dlanu' imamo najrazličitije filmove, pjesme ili umjetničke slike gotovo istoga trenutka kada ih poželimo. Širenje brzog interneta, rast popularnosti i korištenosti video portala kao što je YouTube, sve veća pristupačnost softvera za izradu multimedijских djela, jednostavnost korištenja društvenih mreža za komunikaciju i instantnu distribuciju teksta, slike i zvuka, poput Facebooka ili kod mladih sve popularnijeg Instagrama, potiču nas da i sami uronimo u multimedijске vode. Najčešće kao potrošači brojnih sadržaja, ponekad kao eksperimentatori novih tehnologija, a ponekad kao stvaratelji skladbi, filmova, pp prezentacija ili živopisnih mrežnih stranica. U multimedijски zasićenom okruženju, pred školske knjižničare neminovno se stavlja niz dilema i pitanja

poput: Koje vizualne i zvučne sadržaje mogu koristiti u svome radu? Gdje ih mogu pronaći? Moram li ih platiti ili su slobodni za korištenje? Pod kojim su uvjetima slobodni za korištenje? Kako mogu napraviti poučne, informativne i atraktivne postere, brošure, tutorijale ili školske novine koristeći multimedijiska djela dostupna na mreži? U ovom će predavanju fokus biti na problematici prava korištenja dostupnih vizualnih i zvučnih djela na mreži i na temama koje barem djelomično pružaju ideje za odgovore na neka od gore postavljenih pitanja. U predavanju predstaviti će se različiti mrežni izvori vizualnih i zvučnih sadržaja koji se mogu koristiti u knjižnicama i učionicama ili za učenje kod kuće, bilo da se radi o sadržajima spremnima za prezentaciju učenicima, bilo o sadržajima pogodnima za korištenje u stvaranju novih, originalnih vizualnih i zvučnih djela.

Ključne riječi: vizualni i zvučni sadržaji, autorsko pravo, javno dobro, Creative Commons, izvori audiovizualnih sadržaja na webu

Summary

Every day we are overwhelmed by the abundance of visual and audio content - from radio and television, from mobile phones and computer screens, from posters, sound speakers and graffiti in public areas. We got used to having the most diverse movies, songs or art paintings in the palm of our hand almost as soon as we want them. The proliferation of high-speed

Internet, the growing popularity and use of video portals such as YouTube, the increasing availability of software for creation of multimedia works, the simplicity of using social networks to communicate and instantly distribute text, images and sound - Facebook or the increasingly popular Instagram - encourage us to immerse ourselves in multimedia waters most often as consumers of large amounts of content. Sometimes as experimenters of new technologies and sometimes as creators of music compositions, films, pp presentations or colorful websites. In a multimedia-saturated environment, school librarians are inevitably faced with dilemmas and questions such as: What visual and audio content can I use in my work? Where can I find this content? Do I have to pay for it or is it free to use? Under what conditions is it free to use? How can I create educational, informative and attractive posters, brochures, tutorials or school newspapers using multimedia works available on the web? In this lecture, the focus will be on the rights to use visual and audio works available on the web and on topics that at least partially provide ideas for answers to some of the above questions. The lecture will also present various web sources of visual and audio content that can be used in libraries and classrooms or for learning at home, whether it is content ready for presentation to students, or content suitable for use in creating new, original visual and sound works.

Keywords: visual and sound content, copyright, public domain, Creative Commons, web sources of audiovisual content

Uvod

Mičunović i Balković istražili su kako internet i peer-to-peer tehnologije dijeljenja datoteka utječu na percepciju autorskih prava i njihova kršenja. Utvrdili su da novi digitalni alati za stvaranje sadržaja, kao i novi načini za pristup tim sadržajima, mijenjaju navike, prakse i stavove korisnika u odnosu na autorska prava. Smatraju da u novonastaloj situaciji treba naći zakonska rješenja kojima će se ponovo uspostaviti ravnoteža između potreba i prava autora i korisnika¹. Autori će imati motivaciju stvarati autorska djela ako uz zakonsku zaštitu mogu ostvariti zaradu i priznanje svog autorstva, dok korisnici moraju imati mogućnost pristupa autorskim djelima kako bi se informirali, obrazovali, rekreirali i kako bi mogli stvarati nova djela nerijetko inspirirana onim postojećim. Zakoni o autorskim pravima nastoje uravnotežiti te ponekad suprotstavljene potrebe.

---

¹ Usp. Mičunović, M.; Balković, L. Author's rights in the digital age: how Internet and peer-to-peer file sharing technology shape the perception of copyrights and copywrongs. // *Libellarium: časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova* 8, 2(2015), str. 27-64.

Hrvatski Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima

Prema hrvatskom Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima² autorsko pravo pripada onome tko je stvorio autorsko djelo. Ovaj je zakon donesen 2003. godine, a na snazi je i danas. Regulira prava autora, ali i prava srodna autorskim pravima, na primjer, pravo umjetnika izvođača koji izvodi djelo iz umjetničkog područja, prava nakladnika knjiga, filmskih i glazbenih producenata i studija te medijskih kuća.

Autorskim pravima zaštićena su autorska djela tj. originalne intelektualne tvorevine iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja koje imaju *'individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu'* (čl. 5). U navedenom hrvatskom Zakonu piše da među autorska djela osobito pripadaju jezična djela, glazbena djela, dramska i dramsko-glazbena djela, djela likovne umjetnosti, fotografska i audiovizualna djela (čl. 2). Pod zaštitom autorskog prava su i prijevodi, prilagodbe, glazbene obrade i druge prerade autorskog djela, koje su samostalna autorska djela (čl. 6).

Autor automatski ima autorska prava nad djelom od trenutka kad je djelo stvoreno, bez potrebe da se registrira u nekom uredu. Pri tome bitno je napomenuti da su predmetom autorskog prava *'izražaji'*, tj. izrađena djela, a ne ideje,

---

² Usp. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // NN 167/2003. [citirano: 2021-09-21]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_10_167_2399.html

postupci ili metode rada (čl. 8). Postoje i autorska djela koja nisu predmetom autorskog prava, na primjer, dnevne novosti ili narodne umjetničke tvorevine u izvornom obliku.

Nije nebitna okolnost u kojoj se državi određeno autorsko djelo koristi. Na primjer, djelo hrvatskog autora na različite načine zaštićeno je u Hrvatskoj, Bugarskoj, Kini ili Australiji. Postoje zakonom definirana vremenska ograničenja autorskog prava koje u Hrvatskoj *'traje za života autora i sedamdeset godina nakon njegove smrti, bez obzira kada je autorsko djelo zakonito objavljeno'* (čl. 99).

Treba istaknuti da *'prestankom autorskog prava, autorsko djelo postaje javno dobro te se može slobodno koristiti uz obvezu priznanja autorstva, poštivanja autorskog djela te časti ili ugleda autora'* (čl. 106). Autor može i tijekom života odrediti da njegovo djelo pripada javnom dobru.

Među imovinska prava autora pripadaju (čl. 18): pravo reproduciranja (umnožavanja), pravo distribucije (pravo stavljanja u promet), pravo priopćavanja autorskog djela javnosti i pravo prerade. No, postoje iznimke. Na primjer, pravo prerade dopušta se ako se radi o preradi autorskog djela *'u parodiju u mjeri koja je potrebna za njen smisao, kao i karikaturu'* (čl. 94). Autorsko pravo, osim imovinskih prava, sadrži moralna prava autora (čl. 13): pravo prve objave, pravo na priznavanje autorstva, pravo na poštivanje autorskog djela i čast ili ugled autora i pravo pokajanja. Još jedno pravo autora je pravo na naknadu. Jedan od primjera tog prava je da *'autor*

ima pravo na primjerenu naknadu, ako se izvornik ili primjerci njegova djela u pogledu kojih je dopuštena daljnja distribucija, posuđuju posredovanjem javnih knjižnica' (čl. 33). Knjižnice mogu posuđivati i digitalnu građu putem interneta. O knjižničnoj posudbi glazbene građe putem interneta piše Mihalić koja ukazuje da bi se moguća 'rješenja za uređivanje prava davanja pristupa na mreži' mogla ostvariti 'sklapanjem ugovora između knjižnice i pojedinih nakladnika glazbene građe te udrugama za kolektivno ostvarivanje glazbenih prava'.³

Ograničenja autorskog prava postoje kod djela namijenjenih nastavi i istraživanju (čl. 85 i 88), djela namijenjenih osobama s invalidnošću (čl. 86) i citata (čl. 90). Na primjer u članku 85 piše: *'Dopušteno je reproduciranje na papir ili sličan medij i distribuiranje pojedinih odlomaka zakonito objavljenih autorskih djela ili cjelovitih kratkih autorskih djela s područja znanosti, književnosti i glazbe, kao i pojedinačnih objavljenih autorskih djela s područja likovnih umjetnosti, arhitekture, primijenjenih umjetnosti i industrijskog dizajna, fotografskih ili kartografskih djela (...), osim ako to autor izričito ne zabrani.'* Važan je i članak 88 u kojemu piše: *'Dopušteno je javno izvođenje ili scensko prikazivanje autorskih djela u obliku izravnog poučavanja na nastavi, ili na priredbama koje su vezane uz nastavu, u opsegu opravdanom obrazovnom svrhom koja se*

---

³ Mihalić, T. Knjižnice, glazba i digitalno okruženje: vidovi zaštite i korištenja u odnosu na autorska i srodna prava. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 57, 4(2014), str. 152.

želi postići takvim priopćavanjem, ako se autorsko djelo ne koristi radi ostvarivanja izravne ili neizravne imovinske ili komercijalne koristi za obrazovnu ustanovu, organizatora ili treće osobe, ako izvođači ne primaju naknadu za izvođenje autorskih djela, te ako se ne naplaćuju ulaznice.'

Već je spomenuto da je potrebno stvarati zakone kojima će se uspostaviti ravnoteža između potreba i prava autora i korisnika. To je posebno bitno pitanje za arhive, knjižnice i muzeje, ustanove s velikim brojem autorskih djela. Jedan od primjera uspostavljanja takve ravnoteže je naveden u tekstu Biđin-Brezovečki o fotografiji i autorskim pravima u muzejima. Autorica ističe da se prema Standardima i normativama za muzejsku djelatnost *'kod reproduciranja muzejske i galerijske građe, diferenciraju tri svrhe u koje se materijal može koristiti, s tom razlikom da se naknada plaća jedino u komercijalno-reklamne svrhe, a za stručne i popularno-znanstvene te dokumentaciju i studij, u pravilu se traženi materijal naručitelju/izdavaču ustupa bez naknade'*.⁴

U polju knjižnica, Horvat piše o izazovima digitalizacije knjižnične građe, izazovima vezanima uz autorska prava. Digitalizacija je reprodukcija autorskog djela, a digitalizirano djelo se često čini dostupnim javnosti. Za ove aktivnosti potrebno je dopuštenje nositelja autorskog prava. Problem koji se često pojavljuje je da se nositelje autorskih prava ne

---

⁴ Biđin-Brezovečki, I. Fotografija-autorska prava i muzeji. *Informatica museologica* 31, 3-4(2000), str. 55.

može pronaći ili postupak predugo traje. Horvat posebno ističe sitni tisak (fotografije, plakati, pozivnice, razglednice...) jer su autori te građe obično nepoznati. Djela kod kojih nije poznat autor nazivaju se djela siročad (*orphan works*). Mnogo je takvih djela. Autorica kao moguće rješenje ovog problema navodi uvođenje posebnog ograničenja ili iznimke od zaštite autorskog prava za knjižnice.⁵

Na Festivalu hrvatskih digitalizacijskih projekata održanom 2021. godine Renata Petrušić iz NSK predstavila je moguće promjene vezane uz digitalizaciju u novoj verziji Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima⁶. Novi Zakon u postupku je donošenja i jedan od ciljeva je da se trenutno važeći Zakon uskladi s Direktivom o autorskom pravu i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu koju je donio Europski parlament 2019. godine. Direktiva olakšava korištenje autorskih djela u nastavi i ima intenciju olakšati pristup djelima nedostupnima na tržištu. Na primjer, institucije kulturne baštine moći će za nekomercijalno korištenje djela nedostupna na tržištu umnožiti i učiniti dostupnima javnosti bez odobrenja nositelja prava i bez plaćanja naknade. Direktivom se, također,

---

⁵ Horvat, A. Digitalizacija i knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 21-22.

⁶ Usp. Petrušić, R. Digitalizacija i novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. Festival hrvatskih digitalizacijskih projekata. godine. Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Zagreb, 6-7. svibnja 2021. [Predavanje]. Dostupno na: http://dfest.nsk.hr/wp-content/uploads/2021/05/1b_Petrusic_Renata.pdf

potiče digitalizacija djela siročadi i pružanje pristupa tim djelima.

Creative Commons

Mičunović i Balković navode da mnogi vide licence Creative Commons kao sredstvo za rješavanje sukoba između autora i poduzeća s jedne te korisnika i javnosti s druge strane. Licence Creative Commons osmislili su Lawrence Lessig, Hal Abelson i Eric Eldred 2002. godine. One omogućuju autorima da dijele svoja djela s drugima pod željenim uvjetima⁷. Mučnjak ističe da se licence Creative Commons nalaze između modela reguliranja autorskih prava „sva prava pridržana” i modela „nijedno pravo zadržano”. Licence CC omogućuju model reguliranja autorskih prava „neka prava zadržana”⁸. Uz ove licence autori odabiru sljedeće uvjete korištenja djela:

- **imenovanje** (eng. *Attribution – BY*) – autor djela dopušta korištenje svojega djela samo onima koji priznaju i označe autorstvo djela na način kako je specificirao autor ili davatelj licencije
- **dijeli po istim uvjetima** (eng. *ShareAlike – SA*) – autor dopušta drugima korištenje djela, ali pod jednakim uvjetima kao u licenciji koju izabire autor

---

⁷ Mičunović, M.; Balković, L. Nav. dj., str. 38-39.

⁸ Mučnjak, D. Creative Commons: kreativni oblik zaštite autorskih prava. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 4(2011), str. 161.

- **nekomercijalno** (eng. NonCommercial – NC) ako se djelo izmijeni, preoblikuje ili se stvori novo koristeći ovo, preradba se može raspačavati samo pod licencijom koja je ista ili slična ovoj pod kojom se dijelo dijeli ili remiksira

- **bez prerada** (eng. NoDerivs (No derivated works) – ND) – djelo se ne smije mijenjati, preoblikovati ili prerađivati (Mučnjak 2011: 172).

Danas su licencama CC označeni milijuni autorskih djela širom svijeta. Tražilicama poput Googlea mogu se pronalaziti takva djela⁹. Mučjak navodi sljedeće primjere dobre prakse korištenja licenci CC kao što su Flickr i Tehnološki institut Massachusetts (Massachusetts Institute of Technology - MIT) u kojemu se pod licencama CC objavljuje većina predavanja održanih putem mreže.¹⁰ Licence CC koriste se i za Hrvatsku znanstvenu bibliografiju i to licenca CC BY-NC 3.0.¹¹

Primjeri projekata

1. The Europeana Sounds

Elisa Sciotti opisuje projekt The Europeana Sounds kojim se povećala količina zvučnih sadržaja na Europeani (2017). Projektom je prikupljeno preko 600 000 zvučnih zapisa te zapisa vezanih uz zvuk. Prikupljeni zapisi podijeljeni su u sljedeće skupine: Glazba, Govorne snimke, Snimke zvukova iz

---

⁹ Isto, str. 171.

¹⁰ Isto, str. 175-176.

¹¹ Isto, str. 180.

okoline, Radijski programi i Zvučni efekti. Na primjer, u skupini Govorne snimke (eng. Spoken word recordings) nalaze se povijesni govori, intervjui, priče, govori na različitim jezicima i dijalektima. U skupini Snimke zvukova iz okoline (eng. Environment recordings), nalaze se zvukovi životinja, prirodnog okoliša i gradova. U okviru projekta 2016. godine objavljen je dokument *Europeana Sounds Policy Recommendations for improving online access to audio and audio-related heritage in Europe* u kojemu su preporuke za unapređenje pristupa europskoj zvučnoj baštini.¹²

2. Dokudah program - dokumentarni film u knjižnici

Elvira Gotal opisuje Dokudah program koji se provodio u Knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu od 2015. godine, a sastojao se od projekcija dokumentarnih filmova i popratnih diskusija¹³. Projekcijama filmova mogli su prisustvovati studenti, profesori, knjižničari i ostali zaposlenici fakulteta, a neke varijante programa bile su za sve zainteresirane građane. U početku programa sa studentskim udrugama organizirane su projekcije dokumentarnih filmova vezanih uz nastavni sadržaj. Prvo je prikazan indijski film *India's Daughter* u suradnji s Klubom studenata indologije

---

¹² Sciotti, E. Otvaranje zvučnih arhiva Europe: projekt Europeana Sounds. // *Arti musices: hrvatski muzikološki zbornik* 48, 2(2017), str. 295-309.

¹³ Gotal, E. Dokudah—dokumentarni film kao edukacija u predahu u Knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 61, 2(2018), str. 287-303.

Taraŕiŕi. Autorica istiĉe da je kao okvir za prikazivanje filmova, a da se pritom ne naruše autorska prava, posluŕio ĉlanak 88 Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima: „Dopušteno je javno izvođenje ili scensko prikazivanje autorskih djela u obliku izravnog pouĉavanja na nastavi, ili na priredbama koje su vezane uz nastavu, u opsegu opravdanom obrazovnom svrhom...”¹⁴

Da bi svi aspekti Dokudah programa bili u skladu sa zakonom, određeni su uvjeti vezani uz ograniĉenje prostora projekcije, ograniĉenje broja prisutnih studenata (na prikazivanju filmova prisustvuje tek pet do sedam ljudi) i naglašena je edukativna uloga programa. Studenti su morali najaviti svoj dolazak i bili su obvezni sudjelovati u raspravi nakon projekcije. Ostvarena je suradnja s produkcijskim kućama Factum i Fade in koje su omogućile prikazivanje svojih dokumentarnih filmova. Knjiŕnica Filozofskog fakulteta ukljuĉila se u Mreŕu zelenih knjiŕnica pa se u sklopu programa Dokudah moglo koristiti filmove iz te mreŕe.¹⁵

Mreŕni izvori slobodno dostupnih audiovizualnih sadrŕaja

1. **Europeana**
2. **Internet Archive:** Software Library (Amiga...); Grateful Dead; Prelinger Archives

---

¹⁴ Isto, str. 294.

¹⁵ Gotal, E. Dokudah—dokumentarni film kao edukacija u predahu u Knjiŕnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 61, 2(2018), str. 287-303.

3. **Library of Congress:** Digital Collections; Web Archive Collections
4. **Open Culture:** Open culture 25 Animations of Great Literary Works; 101 Free Silent Films; Archive of 6,000 Historical Children's Books; Images from the French Revolution
5. **Wikimedia Commons i Wikipedia:** *Stvarateljji:* Jean de La Fontaine, Antonio Vivaldi, Hieronymus Bosch (Svetlana Alexievich); *Djela:* Posljednja večera / Last Supper; Mona Lisa; *Liste:* List of Czech painters; List of Czech artists by date; List of films in the public domain in the United States; List of most liked YouTube videos; List of most viewed YouTube videos
6. **Knjižnice:** Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti; Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu: stare novine i časopisi, stare zadarske razglednice iz fonda NSK, zvučna zbirka; Metelgrad - virtualni kulturni grad: digitalne knjižnične zbirke širom Hrvatske: digitalizirana građa knjižnice Vinkovci (Vinkovački list...), digitalizirana građa knjižnice Koprivnica; Spalatina - zbirka digitalizirane zavičajne građe splitske knjižnice; Knjižnice grada Zagreba; Virtualna šetnja Bjelovarom kroz stare razglednice (Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar); New York Public Library: Digital Collections, Public Domain Collections; British Library: Online collections: Sound, Fotografije na Flickr, 'BL puts 100000 Images into the Public Domain'; Wellcome Library
7. **Muzeji i arhivi:** Muzejski dokumentacijski centar; HAIS - Hrvatski arhivski informacijski sustav (nekadašnji ARHiNET);

Muzej za umjetnost i obrt; Muzej osobnih priča; Metropolitan museum; Museum of Modern Art (MoMA); NARA Archives (National Archives and Records Administration Archives); Guggenheim Museum; Cleveland Museum of Art; Rijksmuseum; Smithsonian Institution; British Museum

8. **Knjige:** Portal eLektire; Internet Archive; Open library; Accessible book; Librivox; International Children's Digital Library; Digitalizirana zagrebačka baština; Memory of the world (MaMa); UbuWeb

9. **Google Arts & Culture:** Cinémathèque Française, Edgar Degas, Drvo kroz vrijeme, Žene u kulturi

10. **Razno:** Topoteka; Znameniti.hr; Mirjana Gross - Virtualne izložbe, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; YouTube - Autorska prava i upravljanje pravima: Smjernice zajednice; Nerdwriter: YouTube kanal; Usmene povijesti: Od5D095 - žene pričaju, Documenta - snimanje osobnih sjećanja na rat; Artvee - 'browse and download high-resolution, public domain artworks'; Open Clip Art Library; FreeSounds; NASA Images; OpenCourseWare (MIT...); TED Talks.

Značajni fenomeni i izazovi vezani uz zvučne i vizualne sadržaje i autorska prava

Projekt e-Kultura: Digitalizacija kulturne baštine; projekt Hrvatska kulturna baština; Controlled digital lending: National Emergency Library (Internet Archive); Hrvatska mreža školskih knjižničara: Virtualne na jednom mjestu; Restart filmska

produkcija; Zagreb film i Carnetov portal Baltazar; (ne)dostupnost arhive HRT-a; audiovizualna nacionalna baština i 'privatizacija': Jadran film, Croatia Film, Croatia Records (nekadašnji Jugoton), Orfej; predstojeća digitalizacija novina i časopisa (djela siročad?): Polet, Start, Danas, Plavi vjesnik, Vjesnik i opsežna Vjesnikova novinska dokumentacija (HDA); Ugovor iz Marakeša (Marrakesh Treaty)

Knjige vezane uz autorska prava i korištenje autorskih djela:

- *The Librarian's Copyright Companion*. James S. Heller, Paul Hellyer, Benjamin J. Keele. William S. Hein & Co., Inc. (2012). Slobodno dostupno na sljedećoj poveznici: <https://archive.org/details/librarianscopyrioojame>
- *Creative Commons for Educators and Librarians*. Creative Commons. ALA Editions (2019). Slobodno dostupno na sljedećoj poveznici: <https://creativecommons.org/2019/12/06/cc-for-educators-and-librarians-is-available/>;
- *Configurable culture: Mainstreaming the remix, remixing the mainstream*. Doktorska disertacija. Aram Arthur Sinnreich. University of Southern California (2007). Slobodno dostupno na sljedećoj poveznici: https://aramsinnreich.typepad.com/SINNREICH_DISSERTATION_FINAL.pdf
- *The Routledge Companion to Media Education, Copyright, and Fair Use*. Renee Hobbs. Routledge, 2018.

- *Reclaiming Fair Use: How to Put Balance Back in Copyright*. Peter Jaszi, Patricia Aufderheide. University of Chicago Press (2011).
- *The Library Screen Scene: Film and media literacy in schools, colleges, and communities*. Renee Hobbs, Liz Deslauriers, Pam Steager. Oxford University Press (2019).
- *A Copyright Gambit - On the Need for Exclusive Rights in Digitised Versions of Public Domain*. Sunimal Mendis. Springer Berlin Heidelberg (2019).
- *The End of Ownership: Personal property in the Digital Economy*. Aaron Perzanowski, Jason Schultz. MIT Press (2016).

Primjeri uspješnih knjižničnih filmova:

- *New Spice: Study like a scholar, scholar* - Harold B. Lee Library, SAD, 2010.

<https://www.youtube.com/watch?v=2ArIj236UHs>

Film je napravljen prema reklami Old Spice: The Man Your Man Could Smell Like

- *Interlibrary Loan Whiteboard* - Harold B. Lee Library, SAD, 2010.

<https://www.youtube.com/watch?v=89eetuA5xP8>

Zaključak

U radu su predstavljeni različiti aspekti vezani uz temu autorskih prava i korištenja autorskih djela s fokusom na zvučna i vizualna djela te su predstavljeni različiti mrežni izvori vizualnih i zvučnih sadržaja koji se mogu koristiti u knjižnicama i učionicama ili za učenje kod kuće. Ova zanimljiva, ali i opsežna i složena tematika teško se može predstaviti u najosnovnijim crtama u kraćemu tekstu poput ovoga, no putem navedenih mrežnih izvora, tema i knjiga bitnih za obrađeno područje, čitatelj može samostalno istražiti, otkriti i detaljnije proučiti upravo one (pod)teme i izvore koje ga najviše zanimaju.

Literatura

1. Biđin-Brezovečki, I. Fotografija-autorska prava i muzeji. *Informatica museologica* 31, 3-4(2000), str. 55-57.
2. Direktiva o autorskom pravu i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu 2019/790. [citirano: 2021-09-21]. Dostupno na: <https://eurlex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>
3. Gotal, E. Dokudah–dokumentarni film kao edukacija u predahu u Knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 61, 2(2018), str. 287-303.
4. Horvat, A. Digitalizacija i knjižnice. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 55, 2(2012), str. 17-27.
5. Mičunović, M.; Balković, L. Author's rights in the digital age: how Internet and peer-to-peer file sharing technology shape the perception of copyrights and copywongs. // *Libellarium*:

- časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova 8, 2(2015), str. 27-64.
6. Mihalić, T. Knjižnice, glazba i digitalno okruženje: vidovi zaštite i korištenja u odnosu na autorska i srodna prava. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 57, 4(2014), str. 135-158.
  7. Mučnjak, D. Creative Commons: kreativni oblik zaštite autorskih prava. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 4(2011), str. 161-188.
  8. Petrušić, R. Digitalizacija i novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. Festival hrvatskih digitalizacijskih projekata. godine. Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Zagreb, 6-7. svibnja 2021. [Predavanje]. Dostupno na: http://dfest.nsk.hr/wp-content/uploads/2021/05/1b_Petrusic_Renata.pdf
  9. Sciotti, E. Otvaranje zvukovnih arhiva Europe: projekt Europeana Sounds. // Arti musices: hrvatski muzikološki zbornik 48, 2(2017), str. 295-309.
  10. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // NN 167/2003. [citirano: 2021-09-21]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_10_167_2399.html

**Samoprocjena
poslova i
kompetencija
hrvatskih školskih
knjižničara**

Samoprocjena poslova i kompetencija hrvatskih školskih knjižničara

dr.sc. **Jadranka Stojanovski**

jadranka.stojanovski@irb.hr

Sveučilište u Zadru; Institut Ruđer Bošković

Jasenska Pleško

jasenska.plesko@kgz.hr

Knjižnice Grada Zagreba

Sažetak

Za uspješnost školskih knjižnica u osiguravanju potrebnih informacijskih izvora, poučavanju i potpori učenicima pri pronalaženju, pristupu i prosudbi informacija, aktivnom sudjelovanju u izradi obrazovnih programa, organizaciji aktivnosti koje potiču kulturnu i društvenu osviještenost, poticanju i promociji čitalačke i informacijske pismenosti, osiguravanju potrebnih izvora i usluga za nastavnike i svih drugih aktivnosti neophodno je osigurati kvalitetno formalno i trajno obrazovanje knjižničara koje će im osigurati dostatne kompetencije. U ovom istraživanju prikupili smo podatke o poslovima koje obavljaju hrvatski školski knjižničari, kompetencijama koje posjeduju za obavljanje tih poslova i čimbenicima koji utječu na stjecanje kompetencija. Analiza prikupljenih rezultata pokazala je da su školski knjižničari

mahom angažirani na tradicionalnim knjižničarskim poslovima za koje svoje kompetencije većinom procjenjuju izvrsnim ili vrlo dobrim. U određenim segmentima zabilježili smo visoke kompetencije za poslove koje knjižničari ne obavljaju u značajnijem opsegu. Na osnaživanje kompetencija školskih knjižničara najviše utječe sudjelovanje na domaćim skupovima, suradnja na projektima, samostalno korištenje mrežnih izvora i učenje od kolega i voditelja.

Uvod

Osnovna uloga školskih knjižnica svakako je unaprjeđivanje i podrška procesima poučavanja i učenja u osnovnim i srednjim školama. Kao sastavni dio obrazovnih procesa školske knjižnice i njihovi kvalificirani stručnjaci usmjereni su na rast učenika kroz iskustva učenja, raspoložive izvore i prostore za učenje s ciljem stvaranja „angažiranih kritičkih mislioca, učinkovitih čitatelja te odgovornih korisnika, evaluatora i stvaratelja informacija u najrazličitijim formatima“¹. Kako bi ispunili ove ciljeve, prema UNESCO-vom manifestu za školske knjižnice knjižničari bi trebali biti stručno kvalificirani, planirati i upravljati programom školske knjižnice, surađivati s drugim knjižnicama i zajednicom te biti „dobri lideri, kompetentni u

---

¹ Usp. IFLA School Library Manifesto (2021). [citirano: 2021-09-30] Dostupno na: https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla_school_manifesto_2021.pdf

planiranju i poučavanju razvijajuće pismenosti i digitalnih kompetencija“.²

Kako bi školske knjižnice bile uspješne u osiguravanju potrebnih informacijskih izvora, poučavanju i potpori učenicima pri pronalaženju, pristupu i prosudbi informacija, sudjelovanju u izradi obrazovnih programa, organizaciji aktivnosti koje potiču kulturnu i društvenu osviještenost, poticanju i promociji čitalačke i informacijske pismenosti, osiguravanju potrebnih informacijskih izvora i usluga za nastavnike i svih drugih aktivnosti, neophodno je osigurati kvalitetno formalno i trajno obrazovanje knjižničara koje će im osigurati dostatne kompetencije. Kroz svoje kompetencije školski knjižničari osiguravaju standarde koji su ključni u različitim vrstama učenja kao što su informacijska pismenost, učiti kako učiti, sadržaj kurikuluma, pismenost i društvene vještine.³

Analizirajući kompetencije školskih knjižničara Christine E. R. utvrdila je sedam kategorija unutar kojih školski knjižničari prepoznavanju svoje kompetencije: mediji, upravljanje, ljudsko ponašanje, profesionalnost, planiranje, prosudba i učenje⁴.

---

² Usp. IFLA School Library Manifesto (2021). [citirano: 2021-09-30].

Dostupno na: https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla_school_manifesto_2021.pdf

³ Kuhlthau, C. C. Guided inquiry: School libraries in the 21 st century. *School Libraries Worldwide*, 16, 1(2010), str. 17–28.

⁴ Christine, E. R. Administrative concerns of school librarians: A competency approach. *International Library Review* 10, 4(1978), str. 371–384. DOI: [https://doi.org/10.1016/0020-7837\(78\)90023-7](https://doi.org/10.1016/0020-7837(78)90023-7)

Potaknute promjenama unutar okoliša u kojem djeluju školske knjižnice kontinuirano mijenjaju i prilagođavaju svoju ulogu, aktivnosti, usluge i način rada razvijajući osobna stručna znanja i vještine. Istražujući preferirane kompetencije školskih knjižničara pri zapošljavanju Shannon kao najpoželjnije kompetencije ističe suradnju s nastavnicima u poučavanju učenika pronalaženju, prosudbi i korištenju informacija, integraciji knjižničnih programa i vještina informacijske pismenosti u školske obrazovne programe, izgradnju knjižničnih zbirki koje podupiru nastavu i usklađene su s različitim pristupima učenju te poticanje i uključivanje učenika u čitanje, promatranje, slušanje s razumijevanjem. Ova studija posebno naglašava potrebu snažnog partnerstva školskih knjižničara i ravnatelja škole⁵.

Iako su školske knjižnice u Hrvatskoj svoje zakonsko uporište dobile tek sredinom 19. st.⁶, one danas predstavljaju najbrojnije sastavnice u mreži hrvatskih knjižnica. Moraju kvalitetno odgovoriti na brojne izazove društvenog i obrazovnog okruženja, aktivno sudjelovati u procesima učenja i pribavljati izvore u digitalnom okruženju ⁷. Jedna od važnih

---

⁵ Shannon, D. M. Principals' Perspectives of School Librarians. // *School Libraries Worldwide* 15, 2(2019), str. 1–22.

⁶ Erl Šafar, M., Lubina, T., & Mlinarević, I. Digitization of Osijek grammar school reports at the library department of the Museum of Slavonia. *Informatologia*, 52, 1/2(2019), str. 55–64. DOI: <https://doi.org/10.32914/i.52.1-2.6>

⁷ Mešić Muharemi, N; Renić, Z.; Strija, J. Školske knjižnice u virtualnom svijetu. *Vjesnik Bibliotekara Hrvatske*, 64, 1(2021), str. 303–317.

aktivnosti hrvatskih školskih knjižnica svakako je poticanje čitanja.⁸ Kako bi pratili promjene, školski knjižničari redovito moraju ažurirati svoja znanja i vještine, tj. raditi na razvoju vlastitih kompetencija. U ovom radu želimo dati odgovore na dva pitanja: što knjižničari školskih knjižnica prepoznaju kao svoje poslove unutar ponuđenih kategorija, kako procjenjuju vlastite kompetencije za njihovo obavljanje te što vide kao mogućnosti njihovog osnaživanja.

Metodologija

Kako bi odgovorila na ova pitanja Komisija za obrazovanje i stalno stručno usavršavanje Hrvatskog knjižničarskog društva (HKD) provela je anketu tijekom 2021. godine. Prvi dio ankete odnosio se na demografske podatke i općenite podatke o stručnoj spremi, članstvu u strukovnim udrugama, vrsti knjižnice zaposlenja i broju zaposlenika, nazivu radnog mjesta, stručnom zvanju, godinama rada u knjižnici, položenom stručnom ispitu i razini upravljačke odgovornosti.

Drugi dio ankete odnosio se na poslove koji su bili grupirani u osam kategorija:

1. Suradnja u upravljanju knjižnicom: briga o budžetu i prostoru knjižnice, upravljanje ljudskim potencijalima, izrada pravilnika, uputa, strategija, propisa i drugih dokumenata

---

⁸ Kocbek, L. Akckija školske knjižnice - promocija čitanja. // Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje 5, 8(2022), str. 126-133. ; Radošević, A. K. Školska knjižnica, zaigrana i zelena. // Varaždinski učitelj- digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje 4, 6 (2021), str. 1–8.

(misija i vizija) knjižnice, briga o zaštiti osobnih podataka, samoprocjena i vrednovanje knjižnice, izrada strategija razvoja knjižnice, izrada različitih studija i izvješća, statističkih prikaza o radu/djelovanju knjižnice, komunikacija s medijima, rad na promociji knjižnice, aktivnosti na društvenim mrežama i dr.

2. Izgradnja i upravljanje knjižničnim zbirkama (odnosi se na građu na svim medijima i nosačima): istraživanje potreba učenika i nastavnika, praćenje recentne izdavačke produkcije, odabir/prosudba građe nove knjige, časopisi, audio materijali, video materijali i dr., uključujući raspoloživu građu u otvorenom pristupu, nabava i pregovaranje s izdavačima, poslovi vezani uz druge oblike nabave kao što su darovi, razmjena, obvezni primjerak, obrada građe, organizacija posebnih zbirki građe, zaštita građe, analiza fonda, otpis i revizija, pohrana i osiguravanje pristupa građi, digitalizacija građe, repozitoriji.

3. Informacijske usluge: odgovaranje na korisničke upite, pretraživanje knjižničnih kataloga i online baza podataka za potrebe učenika, obavijesti o prinovama u knjižnici, izrada preporuka za čitanje, izrada novosti i sl.

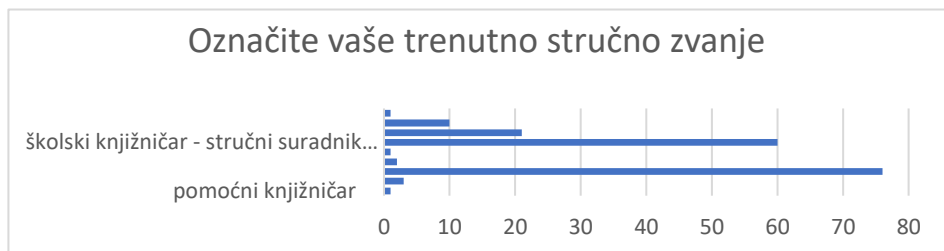
4. Učenje i poučavanje: sudjelovanje u formalnoj nastavi, poučavanje korisnika informacijskoj pismenosti, poučavanje knjižničara, održavanje tečajeva, radionica za učenike, izrada materijala za učenje i poučavanje, sudjelovanje u radu CSSU kao predavač, mentoriranje učenika i pripravnika i dr.

5. Posudba: poslovi cirkulacije knjižnične građe, briga o računalnom sustavu za posudbu, međuknjižnična posudba, dobava dokumenata iz drugih izvora i dr.
  6. Korištenje informacijskih tehnologija: izrada i održavanje mrežnih stranica knjižnice, izrada baza podataka, kataloga i tražilica, izrada sustava za međuknjižničnu posudbu, održavanje baza podataka, odabir i nabava računalne opreme za potrebe knjižnice i korisnika, održavanje računalne opreme, instalacija i održavanje računalnih programa i dr.
  7. Izdavački/nakladnički poslovi: uredništvo časopisa i drugih vrsta publikacija, rad za uredništvo na lektoriranju/korekturi i prijevodu publikacija i dr.
  8. Organizacijski i slični poslovi: organizacija različitih zbivanja za korisnike, organizacija stručnih skupova, panel rasprava, predavanja i sl., organizacija zbivanja za potrebe škole i dr.
- Opseg svakog pojedinog posla ocjenjivao se na skali 1-5: 1 uopće ne radim taj posao, 2 rijetko radim taj posao, 3 često radim taj posao, 4 svakodnevno radim taj posao, 5 to je glavni posao koji radim. Kompetencije za svaki posao ocjenjivale su se također na skali 1-5: 1 uglavnom nemam kompetencija, 2 nemam dovoljno kompetencija i mogućnost stjecanja istih, 3 nemam dovoljno kompetencija, ali imam mogućnost stjecanja istih, 4 imam dostatne kompetencije, 5 imam izvrsne kompetencije.

Rezultati i diskusija

Do 30. lipnja 2021. prikupljeno je 194 odgovora školskih knjižničara pri čemu se gotovo polovica ispitanika nalazi u dobnoj skupini od 36 do 45 godina (43%) i ima stručnu spremu magistra struke (93%) i zvanje diplomiranog knjižničara (39%), stručnog suradnika knjižničara (31%) i stručnog suradnika mentora (11%) (Slika 1). 56% ispitanika članovi su Hrvatskog knjižničarskog društva (HKD), a 66% članovi su neke druge domaće strukovne udruge, većinom Hrvatske udruge školskih knjižničara i Hrvatske mreže školskih knjižničara. Primjetno je da hrvatski školski knjižničari većinom nisu članovi inozemnih udruga što se može pripisati nedostatnom financiranju: „Vjerovali ili ne svake godine kupim dvije slikovnice za svoje učenike. Mislim da je to jedan od načina kako pridonosim knjižničarskoj struci u cijelosti. Ne kažem da je to ispravno ali navike se teško riješiti. Financiranje školskih knjižnica nije dostatno.“ (jedan od ispitanika). Svega nekoliko školskih knjižničara članovi su Međunarodne udruge za školsko knjižničarstvo (The International Association for School Librarianship IASL), Međunarodne federacije knjižničarskih udruga i ustanova (The International Federation of Library Associations and Institutions IFLA), Udruge za informacijske znanosti i tehnologiju (The Association for Information Science and Technology ASIS&T), Međunarodne književne udruge (The International Literacy Association ILA) i Društva za povijest autorstva, čitanja i izdavaštva (The Society for the

History of Authorship, Reading and Publishing SHARP). Kao razloge neučlanjivanja u hrvatske i inozemne udruge ispitanici su naveli nedostatak potrebe, izostanak stalnog zaposlenja i pripravnštvo.

Slika 1. Distribucija ispitanika prema stručnim zvanjima

U hrvatskim školskim knjižnicama većinom je zaposlen samo jedan zaposlenik sa stručnim knjižničarskim zvanjem (93%). 5% ispitanika radi u knjižnicama s 2-5 zaposlenika, 1% u knjižnici s 16-30 zaposlenika, a jedan školski knjižničar radi u školskoj knjižnici s više od 30 zaposlenika. Najveći postotak ispitanika u knjižnici rade 11-25 godina (29%), a 92% ima položen stručni ispit.

Poslovi koje školski knjižničari obavljaju razvrstani su u osam kategorija. 46% ispitanika sudjeluje u upravljanju knjižnicom bilo da se radi o upravljačkoj odgovornosti za određene segmente poslova (46%), radom na poslovima voditelja odsjeka (10%) ili poslovima voditelja knjižnice (6%). U ovoj grupaciji poslova knjižničari su značajno angažirani u brizi o prostoru knjižnice, radu na promociji knjižnice i aktivnostima na društvenim mrežama, a u tim poslovima većina svoje

kompetencije procjenjuje dostatnima ili izvrsnima. Zanimljivo je da su ispitanici jako dobrima procijenili svoje kompetencije za upravljanje ljudskim potencijalima, izradu strateških dokumenata, studija i izvješća, komunikaciju s medijima i aktivno članstvo u radnim grupama i povjerenstvima iako te poslove obavljaju u znatno manjem opsegu. Najniže kompetencije zabilježene su za rad na pisanju projektnih prijava.

U grupi poslova vezanoj uz izgradnju i upravljanje knjižničnim zbirkama istaknuli su se poslovi istraživanja potreba korisnika (učenika i nastavnika), praćenja recentne izdavačke produkcije, odabira građe, nabava i komunikacija s izdavačima, formalna, sadržajna i tehnička obrada građe, zaštita građe, analiza fonda (otpis i revizija), fizički smještaj građe na police te osiguravanje pristupa građi, a u svim tim poslovima većina ispitanika svoje kompetencije procjenjuju dostatnim ili izvrsnim. Najniže kompetencije u ovoj grupi poslova su pregovaranje s izdavačima, organizacija posebnih zbirki, pohrana digitalne građe te rad na digitalizaciji i repozitorijima. Školski knjižničari u vrlo malom opsegu angažirani su na poslovima kao što su odabir i priprema materijala za digitalizaciju, upravljanje autorskim i srodnim pravima za distribuciju digitalnih preslika, rad sa skenerom ili sličnim uređajem gdje svoje kompetencije procjenjuju nižima. Niske kompetencije zabilježene su za poslove obrade digitaliziranih

materijala (metapodatci), poslove izrade sučelja za pristup i razvoj dodatnih usluga digitalnih zbirki.

Također, školski knjižničari nisu angažirani na poslovima vezanima uz izradu i održavanje digitalnih repozitorija, a svoje kompetencije u tom području također procjenjuju nižima. Čini se da školske knjižnice još nisu prepoznale važnost izgradnje digitalnih repozitorija u koje bi prvenstveno mogle trajno pohranjivati stvaralaštvo učenika i nastavnika te su u većoj mjeri usmjerene na izgradnju tzv. virtualnih zbirki, tj. kategoriziranih i anotiranih poveznica na relevantne, uglavnom vanjske izvore. Imajući u vidu zahtjevnost izgradnje i održavanja digitalnog repozitorija i činjenicu da je u većini školskih knjižnica zaposlen samo jedan stručni djelatnik ovi rezultati ne iznenađuju.

Kod informacijskih usluga, veliki opseg poslova i visoke kompetencije zabilježili smo za odgovaranje na opće korisničke upite, pretraživanje knjižničnih kataloga za potrebe korisnika te obavijesti o prinovama u knjižnici. Visoke su kompetencije prisutne za izradu preporuka za čitanje i pretraživanje bibliografskih baza podataka iako su ti poslovi zastupljeni u manjem opsegu.

U grupi poslova učenja i poučavanja uočljiv je veliki udio poslova i visoke kompetencije za poučavanje korisnika informacijskoj pismenosti i poticanje čitanja. Tako školski knjižničari poučavaju svoje korisnike o korištenju knjižnice, referentnim zbirkama, citiranju literature, autorskim pravima,

kritičkom čitanju, prepoznavanju lažnih vijesti i propagande, pretraživanju kataloga i baza podataka, pretraživanju i vrednovanju online izvora, pisanju završnog ili maturalnog rada, istraživačkom učenju i sl. Uz to, školski knjižničari koji su sudjelovali u anketi poučavaju korisnike o informacijskim tehnologijama, programiranju, računarstvu, sigurnosti na internetu, zaštiti građe, govorničkim vještinama, povijesti hrvatskog jezika i glagoljici, medijskoj pismenosti i dr. Nešto je skromnije sudjelovanje knjižničara u izradi materijala za učenje i poučavanje te sudjelovanje u izradi nastavnih programa i izvedbenih planova za potrebe nastavnika.

Kompetencije knjižničara za poslove cirkulacije knjižnične građe većinom su dostatne ili izvrsne. Niža razina kompetencija zabilježena je za poslove međuknjižnične posudbe i dobave dokumenata iz drugih izvora.

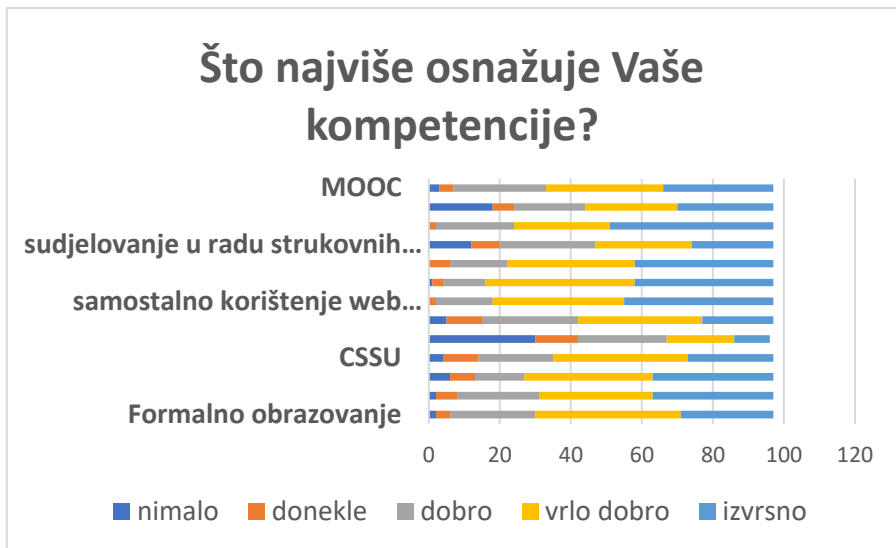
Prisutna je manja zastupljenost i opsegom poslova i kompetencijama za izradu i održavanje mrežne stranica knjižnice. Također, niski opseg poslova i razina kompetencija prisutni su za izradu baza podataka, metapodatkovnih shema za opisivanje knjižnične građe, održavanje računalne opreme u knjižnici i druge poslove koji zahtijevaju dodatne računalne vještine i znanja.

Izdavački/nakladnički poslovi slabo su zastupljeni kod ispitanika, kako opsegom poslova, tako i razinom kompetencija. Knjižničari su dostatnim ili izvrsnim procijenili

jedino svoje kompetencije za promociju publikacija knjižnice ili ustanove (škole).

Za organizaciju različitih zbivanja za korisnike (pričanje priča, susreti s piscem, razmjena knjiga i sl.) školski knjižničari imaju izvrsne kompetencije, kao i za organizaciju stručnih skupova, panel rasprava, predavanja i drugih zbivanja za potrebe matične ustanove te ustupanje/iznajmljivanje prostora i opreme gdje smo zabilježili dostatne i vrlo dobre kompetencije. Kompetencije su procijenjene bitno nižima za organizacija usluga i programa za posebne kategorije korisnika, fundraisinga i donacija.

Ispitanici procjenjuju kako njihove kompetencije izvrsno osnažuje sudjelovanje na domaćim skupovima, suradnja na projektima, samostalno korištenje mrežnih izvora, čitanje stručne literature i učenje od kolega i voditelja/mentora (Slika 2). Većina ispitanika ocijenila je osnaživanje kompetencija putem formalnog i cjeloživotnog obrazovanja (CSSU) vrlo dobrim. Značajan udio ispitanika procjenjuje da sudjelovanje na inozemnim skupovima i radu strukovnih udruga ne utječe bitnije na njihove kompetencije.

Slika 2. Utjecaj aktivnosti na osnaživanje kompetencija

Osim prikupljanja vrijednih demografskih i općih podataka o knjižnicama i knjižničarima, našim smo istraživanjem pokazali izuzetnu raznovrsnost poslova u školskim knjižnicama i relativno visoku razinu kompetencija za većinu poslova. Svakako treba imati na umu da se ovdje radi o samoprocjeni kompetencija te da bi drugačije, objektivnije analize mogle dati drugačije rezultate.

Očekivanja da će školski knjižničari potaknuti mogućnostima novih tehnologija uvesti nove usluge u školske knjižnice, baviti se novim vrstama poslova i usvajati nova znanja i vještine, samo su se djelomice potvrdila. Naime, hrvatski školski knjižničari još uvijek su najviše angažirani na tradicionalnim poslovima brige o prostoru knjižnice, odabiru i prosudbi građe

(nove knjige, časopisi, audio materijali, video materijali i dr., uključujući raspoloživu građu u otvorenom pristupu), formalne i sadržajne obrade građe, fizičkog smještaja i slaganja građe na police, osiguravanja pristupa građi, odgovaranja na opće korisničke upite i poslovima cirkulacije knjižnične građe (posudba, povrat, produženje, rezervacije, opomene). Također smo zabilježili da školski knjižničari ne sudjeluju dostatno u izradi nastavnih programa, izradi i razvoju repozitorija te digitalnih zbirki i usluga.

Sukladno vlastitoj samoprocjeni, školski knjižničari imaju najviše kompetencije za brigu oko prostora knjižnice, fizički smještaj i slaganje građe na police, osiguravanje pristupa građi, radu na promociji knjižnice, aktivnostima na društvenim mrežama, istraživanju potreba korisnika, praćenju recentne izdavačke produkcije, odabir i prosudbu građe, komunikaciju s izdavačima, administrativne poslove vezane uz nabavu, obrade građe (formalna i sadržajna, tehnička), analizu fonda, otpis i reviziju, odgovaranje na opće i složene korisničke upite, pretraživanje knjižničnih kataloga za potrebe korisnika, pretraživanje bibliografskih i drugih baza podataka za potrebe korisnika, obavijesti o prinovama u knjižnici, izradu preporuka za čitanje, izradu novosti i sl., poučavanje korisnika informacijskoj pismenosti, poslove cirkulacije knjižnične građe (posudba, povrat, produženje, rezervacije, opomene) i organizaciju različitih zbivanja za korisnike (pričanje priča, susreti s piscem, razmjena knjiga itd). Vidljivo je da su visoke

kompetencije zabilježene uz niz poslova koje školski knjižničari ne obavljaju u većem opsegu, a možemo pretpostaviti da glavni razlozi za to leže u nedostatku dovoljnog broja zaposlenika (u većini školskih knjižnica radi samo jedan knjižničar), dostatnih financijskih sredstava i neodgovarajućoj potpori ustanove.

Literatura

1. Christine, E. R. Administrative concerns of school librarians: A competency approach. *International Library Review* 10, 4(1978), str. 371–384. DOI: [https://doi.org/10.1016/0020-7837\(78\)90023-7](https://doi.org/10.1016/0020-7837(78)90023-7)
2. Erl Šafar, M., Lubina, T., & Mlinarević, I. Digitization of Osijek grammar school reports at the library department of the Museum of Slavonia. *Informatologia* 52, 1/2(2019), str. 55–64. DOI: <https://doi.org/10.32914/i.52.1-2.6>
3. IFLA School Library Manifesto (2021). [citirano: 2021-09-30] Dostupno na: https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla_school_manifesto_2021.pdf
4. Kocbek, L. Akckija školske knjižnice - promocija čitanja. // *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i Obrazovanje* 5, 8(2022), str. 126-133.
5. Kuhlthau, C. C. Guided inquiry: School libraries in the 21 st century. *School Libraries Worldwide*, 16, 1(2010), str. 17–28.
6. Mesić Muharemi, N; Renić, Z.; Strija, J. Školske knjižnice u virtualnom svijetu. *Vjesnik Bibliotekara Hrvatske* 64, 1(2021), str. 303–317.

7. Radošević, A. K. Školska knjižnica, zaigrana i zelena. // Varaždinski učitelj- digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje 4, 6 (2021), str. 1–8.
8. Shannon, D. M. Principals' Perspectives of School Librarians. // School Libraries Worldwide 15, 2(2019), str. 1–22.

Autorsko pravo i citiranje

Autorsko pravo i citiranje

Ksenija Kesegi-Krstin

ksenija.kesegi-krstin@skole.hr

Ugostiteljsko-turistička škola, Osijek

Sažetak

Online nastava otvorila je pitanja uspostave autorskih prava i zaštite nastavnika i učenika u oblikovanju i dijeljenju informacija na javnim mrežama. Školski je knjižničar u trenutku uvođenja online nastave imao dvostruku zadaću: informirati nastavnike i poučiti učenike autorskim pravima. Provodeći Knjižnično-informacijski i medijski odgoj i obrazovanje (KIMOO) školski knjižničar ima mnogo mogućnosti za obradu teme o autorskom pravu. Već u prvom razredu u obradi teme *Signatura i UDK-a oznaka* govori se o autorskim odrednicama, a u drugom razredu o *lažnim vijestima i pretraživanju informacija na internetu*. U završnim razredima održava se radionica *Autorsko pravo i licence Creative Commons*. U temi *Kako se piše završni rad?* velika se pažnja poklanja citiranju i izradi popisa korištene literature te obilježavanju umetnutih dijelova u rad (fotografija, grafikoni i tablice). U toj se radionici učenicima skreće pozornost na stranice s kojih mogu, bez povrede autorskih prava, preuzimati potrebne sadržaje

(Pixabay, Life of Pix, StockSnap, Wikimedia). Rad će ponuditi nastavnu pripremu na temu autorskog prava i citiranja.

Ključne riječi: online nastava, autorsko pravo, licence Creative Commons

Summary

Online teaching raised the question about establishing copyright and protection of teachers and students while designing and sharing information through social media. When online teaching was introduced, a school librarian had two roles: to inform teachers and to teach students about copyright. By providing library information and media education, a school librarian has a plenty of possibilities to cover the topic of copyright. The topic of a signature mark and Universal Decimal Classification is covered in the first grade, and in the second grade the topics include fake news and searching for information on the internet. Workshops Copyright and Creative Commons license are held in senior classes. In the lecture on How to write a final paper? a great attention is paid to citations and a list of references, as well as to the ways of inserting a caption to certain parts in the paper (photographs, charts or tables). In that workshop, students' attention is drawn to the websites where they can download necessary content without copyright violation (Pixabay, Life of Pix, StockSnap, Wikimedia). The lesson plan on copyright and citations will be provided.

Keywords: online teaching, copyright, Creative Commons license

Uvod

U današnje vrijeme, kada internet i elektronički izvori sve više preuzimaju obrazovnu ulogu, a zdravstveno stanje zahtijeva život i rad u online okruženju, učenici su dodatno izloženi internetskim sadržajima. U takvoj je situaciji uloga školskog knjižničara ključna jer kroz svoje radionice poučava učenike kako kvalitetno pretraživati i kritički vrednovati informacije, a potom ih i predstaviti.

Jedna od najvažnijih učiteljevih zadaća jest učiniti nastavne sadržaje razumljivima, smislenima i izazovnim svim učenicima bez obzira na njihove individualne razlike. Školska je knjižnica sastavni dio odgojno-obrazovnog procesa i njene aktivnosti obuhvaćaju odgojno-obrazovnu djelatnost, stručno-knjižničnu djelatnost i kulturnu i javnu djelatnost.¹

Neposredno uključivanje školskih knjižnica u školski kurikulum provodi se kroz modul Knjižnično-informacijskog i medijskog odgoja i obrazovanja, a posredno u sklopu međupredmetnog povezivanja. Program knjižnično-informacijskog i medijskog odgoja i obrazovanja (KIMOO) provodi se kroz tri područja:

---

¹ Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. [citirano: 2021-12-21]. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli>

- a) informacijska pismenost
- b) medijski odgoj i obrazovanje
- c) kulturna i javna djelatnost.

Sukladno Okviru nacionalnog standarda kvalifikacija za učitelje u osnovnim i srednjim školama², izrađeni su ishodi prema kojima će knjižničari moći:

- analizirati i odabirati nastavne sadržaje kurikuluma predmeta koji poučava u skladu s ciljevima poučavanja i potrebama učenika
- primjenjivati znanje, razumijevanje i spoznajne vještine pri odabiru, postavljanju i rješavanju problema u predmetu koji poučava
- organizirati nastavu tako da znanja i vještine stečene u školi učenici primjenjuju u stvarnim životnim situacijama i povezuju sa svijetom rada.

Nastavna priprema

Nastavni predmet	Hrvatski jezik
Međupredmetno područje	Knjižnično-informacijski i medijski odgoj i obrazovanje
Nastavno područje	Medijska kultura

---

² Usp. Okvir nacionalnog standarda kvalifikacija za učitelje u osnovnim i srednjim školama. [citirano: 2021-12-21]. Dostupno na:

http://nvoo.hr/?page_id=391

Ključni pojmovi	Autorsko pravo, licence CC, citat
Nastavna jedinica	AUTORSKO PRAVO I CITIRANJE
Cilj sata	Definirati autorstvo, objasniti CC licence, naučiti pravilno citirati
Tip nastavnoga sata	Radionica
Odgojno-obrazovni ishodi na razini predmetnoga kurikuluma	<i>SŠ HJ C.1.1. Učenik prosuđuje utjecaj medijskih tekstova na svakodnevni život primatelja</i>
Odgojno-obrazovni ishodi na razini aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> ○ definirati pojmove autor, autorsko pravo, citat ○ prepoznati važnost CC licenci ○ koristiti digitalne alate za otkrivanje plagijata ○ primijeniti naučeno u svakodnevnom radu
Odgojno-obrazovna očekivanja	<p>Učiti kako učiti uku A.4/5.4. 4. Učenik samostalno kritički promišlja i vrednuje ideje.</p> <p>Uporaba IKT-a ikt A.5.1. Učenik analitički odlučuje o odabiru odgovarajuće digitalne tehnologije. ikt C.5.2. Učenik samostalno i samoinicijativno provodi složeno</p>

	<p>pretraživanje informacija u digitalnome okružju.</p> <p>Građanski odgoj</p> <p>goo A.5.1. Aktivno sudjeluje u zaštiti i promicanju ljudskih prava.</p>
Tijek nastavnog sata	<p>UVODNI DIO SATA</p> <ul style="list-style-type: none"> a) slušanje i uspoređivanje glazbenih predložaka b) razgovor o autorskim pravima c) primjeri <p>SREDIŠNJI DIO SATA</p> <ul style="list-style-type: none"> a) definiranje pojmova licence CC, Public domene b) alati za otkrivanje autorstva c) citat - primjeri za fotografiju i glazbu d) radionički tip sata - skupni rad - rad za računalom (nastava uživo) ili samostalno (nastava u online okruženju) <p>ZAVRŠNI DIO SATA</p> <ul style="list-style-type: none"> a) učenički primjeri autorskih prava (objava rezultata rada) b) zadavanje zadaće (online okruženje)

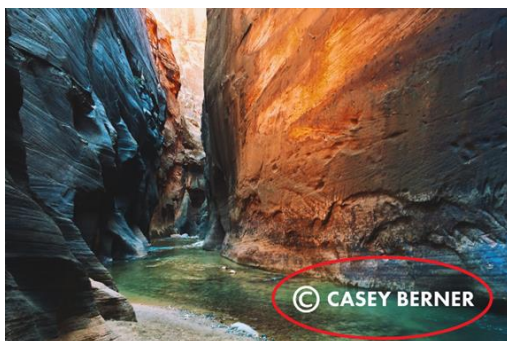
Zadatci	<ul style="list-style-type: none"> ○ Pronađi primjere kršenja autorskih prava u glazbi i fotografiji. Napravi snimku zaslona i pošalji kao word dokument. ○ Na računalu pronadi tumačenje CC licenci, pročitaj i u word dokumentu zapiši informacije koje ti se čine najvažnijima. Dokument pošalji na knjižničarčin mail.
Prilagođeni sadržaj	<ul style="list-style-type: none"> ○ Otvori novu prezentaciju u power pointu. U prvi slajd dodaj fotografiju, a u drugi tablicu. Pravilno navedi izvore od kuda si preuzeo odabranu fotografiju i tablicu.
Dodatni sadržaji	<p>10 najpoznatijih slučajeva autorskih prava u fotografiji: https://www.pixsy.com/the-10-most-famous-copyright-cases-in-photography</p> <p>7 slučajeva kada glazbenici tuže jedni druge: https://www.smoothradio.com/features/copyright-infringement-cases-music/</p> <p>5 poznatih slučajeva kršenja autorskih prava: https://99designs.com/blog/tips/5-famous-copyright-infringement-cases</p>

Rezultati radionice/domaće zadaće

A) Primjeri kršenja autorskih prava

B) Primjeri poštivanja autorskih prava

C) Primjer vodenog žiga

Vijesti

NOVOSTI
 1220 euvro plaćanje participacije za posjet liječnicima bez dopunskog osiguranja
 Ako godinama doživite zdravstveno osiguranje, od ove godine možete biti participirajući od deset kina za svaki slučaj i ambulantno liječenje opće, ginekološke i oftalmološke. 1220 eura participacije liječnici bez participiranja koji se do sada uglavnom nisu...

NOVOSTI
 Prijevare starijih: Taktike kojima se prevarami služe i kako se zaštititi
 Starije osobe često su žrtve prijava i bogata kopri i drugih samo jedan cilj – uroti im novac, uzeti njih i ostati vrijednosti. Jedni "služe" nepovratne ugovore, drugi prodaju masazere, treći gluhu žrtvu... Vrijeme im je samo...

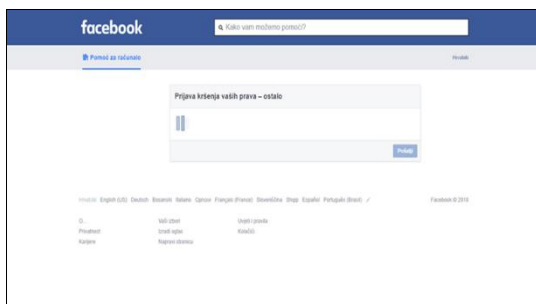
Foto dana
 Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo – hobi, društvenje s obitelji i društva zarada umirovljenicima

Kolumne

D) Primjer javnog dobra

E) Organizacija brine o zaštiti autorskih prava

Facebook plaća zaposlenike koji se bave isključivo ovim područjem. Kada prijavite neki sadržaj (bilo zbog neprimjerenosti ili krađe), možete biti sigurni da će za nekoliko dana biti uklonjen.

Citiranje

Učenici i djelatnici škola često za potrebe obrazovanja, stručnog ili znanstvenog djelovanja izrađuju razne sadržaje (prezentacije, nastavne sadržaje, radove za napredovanja...). Pri njihovoj je izradi nužno koristiti postojeće izvore informacija. Da bi se odalo priznanje autoru, izbjeglo plagiranje i provjerila vjerodostojnost izvora potrebno je pravilno navoditi izvore. Učenici iz nekoliko predmeta uče načine citiranja, ali je važno napomenuti da se u školama prilikom izrade popisa literature koriste primjeri iz Hrvatskog pravopisa.³

Alati za otkrivanje plagijata vrlo su korisni u nastavi. Oni u svojoj osnovi koriste tehnike dohvaćanja i usporedbe tekstova razvijenih od strane internetskih pretraživača, ali u većini slučajeva koriste prilagođene baze podataka (npr. seminarskih ili završnih radova) kako bi rezultati usporedbe bili što točniji. Plagirani tekst moguće je provjeriti i bez korištenja posebnih alata, korištenjem dostupnih internetskih pretraživača (npr. <https://www.google.hr>), jednostavnim kopiranjem dijelova teksta u tražilicu i uspoređivanjem pronađenih rezultata s tekstom koji provjeravamo.

---

³ Hrvatski pravopis. [citirano: 2021-12-21]. Dostupno na: <https://pravopis.hr/pravilo/bibliografske-jedinice/87/>

Obrnuta tražilica fotografija omogućuje pretraživanje interneta pomoću fotografija umjesto ključnih riječi. Dakle, u tražilicu umjesto ključnih riječi dodajete (eng. upload) slikovnu datoteku ili unesete URL (poveznicu) slike. Tražilica uspoređuje vašu sliku s milijardama drugih u svojoj bazi podataka tako da možete otkriti postoje li identične ili slične fotografije na internetu, gdje i kada je slika objavljena. Na taj način možete vidjeti je li ista slika ranije objavljivana i u kojem kontekstu te tko ju je sve koristio. Što je veći broj rezultata to znači da je puno puta korištena, a to otvara prostor za manipulacije.

Neki od takvih alata su TinEye (<https://tineye.com/>) ili Google Slike (<https://images.google.com>)⁴.

Zaključak

U vrijeme tehnološke i medijske revolucije važno je učenike osnažiti vještinama i znanjem koje će im pomoći da razumiju kako mediji rade, da znaju provjeriti točnost informacija, da znaju koristiti, kreirati i dijeliti medijske sadržaje i informacije. U radu s učenicima uvijek se tema nastavne jedinice povezuje sa sadržajima iz njihove stvarnosti, stoga su primjeri (i njihove zadaće) vezani uz fotografiju ili glazbu. Tema autorskih prava posebno je aktualna u vrijeme online nastave i potiče sve

---

⁴ Citiranje u digitalnom okruženju. [citirano: 2021-12-21]. Dostupno na: https://pilot.e-skole.hr/wp-content/uploads/2018/03/Prirucnik_Citiranje-u-digitalnom-okruzenju-1.pdf

sudionike odgojno-obrazovnog procesa na razumijevanje dobrobiti, ali i poteškoća u pripremi i objavi nastavnih i stručnih materijala na javnim portalima.

Literatura

1. Citiranje u digitalnom okruženju. [citirano: 2021-12-21].
Dostupno na: https://pilot.e-skole.hr/wp-content/uploads/2018/03/Prirucnik_Citiranje-u-digitalnom-okruzenju-1.pdf
2. Hrvatski pravopis. [citirano: 2021-12-21]. Dostupno na: <https://pravopis.hr/pravilo/bibliografske-jedinice/87/>
3. Okvir nacionalnog standarda kvalifikacija za učitelje u osnovnim i srednjim školama. [citirano: 2021-12-21]. Dostupno na: http://nvoo.hr/?page_id=391
4. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. [citirano: 2021-12-21]. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli>

**Knjižnice
digitalnog doba i
autorsko pravo**

Knjižnice digitalnog doba i autorsko pravo

Jelena Cvrković

jcvrkovic@gmail.com

Osnovna škola Josipa Kozarca, Vinkovci

Sažetak

Informatizacija u domeni znanja otvara velike mogućnosti rada sa svim vrstama digitalnih informacija u svim područjima znanosti i umjetnosti. Rad knjižnice temelji se na poštivanju autorskih prava. Podrazumijevaju se i nove mogućnosti u razvoju autorskog prava. Nekontrolirana obrada autorskih djela i narušavanje njihove autorskopravne zaštite još je veća u digitalnim medijima, mobilnim uređajima i e-čitačima. Knjižnice su te koje idu u korak s vremenom i svojedobno nastoje zaštititi i čuvati autorsko pravo.

Ključne riječi: informatizacija, digitalne informacije, autorska prava, digitalni mediji, knjižnice

Summary

Informatization in the field of knowledge opens up great opportunities for working with all types of digital information in all fields of science and art. The work of the library is based on respect for copyright. New possibilities in the development of copyright are also implied. Uncontrolled processing of

copyrighted works and violation of their copyright protection is even greater in digital media, mobile devices, e-readers. Libraries are the ones that keep up with the times and strive to protect and preserve copyright in their time.

Key words: informatization, digital information, copyright, digital media, libraries

Uvod

Distribucija informacija putem interneta postaje sve pouzdanija. Elektronske publikacije danas su lako dostupne i mogu se umnožavati što je Zakonom o autorskim pravima isključivo pravo nositelja autorskih prava. Pitanja autorskopravne zaštite još uvijek su neriješena. Internet pruža tehničke mogućnosti za korisničko interveniranje u autorskim djelima dostupnim na internetu i ujedno narušavanje njihove autorskopravne zaštite. Knjižnice su se našle pred velikim izazovom gotovo jednako kao i sami autori. One su te koje moraju čuvati identitet svojih publikacija, a u isto vrijeme biti uvijek na raspolaganju informacijama svojim korisnicima. Knjižnice su te koje prvotno šire važnost zaštite autorskih prava u svim segmentima ljudskog znanja.

Autorsko pravo i mreža

Elektronske publikacije razlikuju se od tiskanih jer je svaka kopija elektronske publikacije potpuno identična originalu tako da kopiranje predstavlja umnožavanje što je zakonom o

autorskim pravima isključivo pravo nositelja autorskih prava. Kupac elektronske publikacije u mogućnosti je umnožavati, tako da svaka kopija bude identična originalu. Upravo zato, izdavači su odlučili elektronske publikacije ne prodavati, nego prodavati mogućnost pristupa serverima na kojima se one čuvaju. Izdavači korištenje onih elektronskih publikacija za koje su nositelji autorskih prava reguliraju posebnim ugovorima - licencama, čije odredbe ne moraju biti suglasne zakonima o autorskom pravu određenih zemalja.

EBLIDA - skup pod nazivom *Europske knjižnice i izazovi e – nakladništva* održan 2012. godine ponudio je strategiju autorskopravne zaštite za elektronsku knjigu. Neke specifičnosti autorskopravne zaštite na mreži mogu se opisati kao odnos autorskog prava prema dizajneru mrežne stranice. Mrežna stranica u pravilu je multimedijaska i može sadržavati tekst, fotografiju, umjetnička djela i grafičke prikaze. Ako je mrežna stranica ili njezini dijelovi zaštićeni autorskim pravom, to svakako mora biti navedeno na istoimenoj mrežnoj stranici. Tekst na mreži štiti se autorskim pravom kao i svako tiskano djelo. Korištenje digitalnih slika i grafičkih prikaza s mreže odvija se pod uvjetima *click-warp* licence. U današnje vrijeme na mreži, nude se besplatna nezaštićena djela pod nazivom *shareware* ili *freeware*. Fotografiska djela i slike zaštićeni su kao umjetnička djela. Uz svaku korištenu sliku i fotografiju potrebno je navesti ime autora ili izvor s kojeg je preuzeta. Za

dizajnera mrežne stranice knjižnice, važno je poznavati pravne norme o korištenju slika korica i ovitaka knjige. Korice i ovitak knjige zaštićeni su autorskim pravom. Nositelj ovog autorskog prava je ili dizajner korica i ovitka ili izdavač knjige.¹

Autorsko pravo i Google

Informacijska tehnologija približila je knjigu širem krugu čitatelja. Knjige su na Googleu dizajnirane tako da su dostupne za sve vrste uređaja kao što su laptop, pametni telefon, iPad itd. Putem Googlea dostupne su knjige brojnih izdavača, bez obzira na to imaju li svoju online knjižnicu ili ne. Googleove knjige dostupne su i na Kindle čitaču. *Google books* podržava sve formate i uređaje. Mišljenja su da Google ugrožava autorsko pravo, stoga je Google započeo projekt skeniranja i digitaliziranja građe iz sveučilišnih knjižnica. Nažalost, postoje podaci kako za većinu nije tražena dozvola autora.

Autorskoppravna zaštita baza podataka

Europska unija donijela je odluku o pravnoj zaštiti baza podataka 1996. godine. Navedeni zakonski okvir za zaštitu podataka ugrađen je i u *Zakon o autorskim pravima Republike Hrvatske*. Autorsko pravo proizvođača baza podataka traje 15 godina od prvog objavljivanja podataka u bazama.

---

¹ Usp. Horvat, A.; Živković, D. *Knjižnice i autorsko pravo*. Zagreb; Hrvatska sveučilišna naklada, 2013.

Autorsko pravo i računalni programi

Računala ulaze u sva područja ljudske djelatnosti te se nametnula potreba razvoja posebnih grana autorskog prava koja su se morala prilagoditi potrebama novoga vremena. Posebno je značajna zaštita autora računalnih programa. U 20. stoljeću bilo je potrebno uvesti pravnu zaštitu računalnih programa. Pravna zaštita donesena je na osnovi Zakona o autorskom pravu. Zakonska zaštita računalnih programa usvojena je 1991. godine na razini Europske unije. Niti jedan algoritam na kojem se nalazi bilo koji element računalnog programa nije pod autorskopravnom zaštitom. Računalni program koristi se na temelju licence. Autor računalnog programa nositelj je autorskog prava. Knjižnicama je dopušteno ograničeno reproduciranje računalnih programa koji su u njihovu vlasništvu. Knjižničar u knjižnici može tijekom radnog vremena kreirati računalni program za potrebe poslovanja knjižnice. Kao i kod svih drugih autorskih djela nastalih u radnom odnosu, autor ovog računalnog programa zadržava autorsko pravo bez ograničenja.

Zaštita autorskog djela

Stalni razvoj tehnologije zahtijeva i prilagođavanje pravnog sustava. Primjena iPoda (uređaj za reproduciranje audio i videozapisa) promijenila je način distribucije, kupovine i slušanja glazbe, kao i zaštitu takvih autorskih djela. Osnivač i vlasnik kompanije Apple, Steve Jobs (1955-2011), prvi je

osmislio naplaćivanje prijema glazbe pomoću novih digitalnih uređaja i time dao podršku cijeloj glazbenoj industriji. Uvijek kada se određenom djelu dodjeljuje *copyright* traži se mišljenje stručnjaka za intelektualno vlasništvo. Patenti i industrijski dizajn dio su *Zakona o autorskim i srodnim pravima*.

Za djela objavljena poslije 1977. godine *copyright* traje za vrijeme autora života i poslije njegove smrti još 70 godina. *Copyright* traje između 95 i 120 godina, ovisno o datumu objavljivanja djela, a odnosi se za sljedeće primjere:

- za djelo napravljeno po narudžbi
- za djelo napravljeno kao dio radne obaveze
- za djelo objavljeno anonimno ili pod pseudonimom.

Zaključak

Autor (lat. auctor) je osoba ili korporativno tijelo odgovorno za intelektualni ili umjetnički sadržaj nekog dokumenta. Dio prava koji regulira zaštitu i interese autora i njegovog djela naziva se autorsko pravo. Autorsko pravo odnosi se na područje književnosti, znanosti i umjetnosti, industrijskog dizajna, tehničkih izuma te patenata. Autorsko pravo štiti duhovno vlasništvo pod uvjetima financijskog, pravnog, političkog, tehničkog i društvenog ograničenja. Autorsko pravo jedno je od osnovnih ljudskih prava i izjednačava se s pravom na slobodu izražavanja. Autorsko pravo podrazumijeva sljedeća prava: moralna prava, imovinska prava i druga prava. Naziv autorsko pravo karakterističan je za

kontinentalno - europske pravne sustave, dok anglosaksonski pravni sustav za pojam autorsko pravo, koristi naziv *copyright*. Postoji osnovna razlika između autorskog prava i *copyrighta*. Autorsko pravo odnosi se na osobna prava autora, a *copyright* ograničava se na autorsko djelo. Ako autor pri zastupanju i zaštiti svojih autorskih prava ne koristi posrednika, nego ih sam zastupa i štiti, onda se autorska prava zovu individualna. Autor može zastupanje i zaštitu svojih autorskih prava prepustiti agenciji ili udruzi za zajedničko zastupanje i zaštitu autorskih prava. Na takav način, ostvarena autorska prava zovu se kolektivna.

U razdoblju pandemije, kada smo svi bili uz svoja računala, vjerujem kako su se u velikoj mjeri kršila autorska prava. Mi, knjižničari, dužni smo u svojim knjižnicama (fizičkim i virtualnim) educirati svoje korisnike o važnosti zaštite autorskih prava.

Literatura

1. Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb; Hrvatska sveučilišna naklada, 2013.
2. Henneberg, I. Autorsko pravo. Zagreb: Informator, 2001.

ZAHVALA

Zahvaljujemo svima koji su pomogli u pripremi i ostvarenju 12. okruglog stola za školske knjižnice Hrvatskog knjižničarskog društva.

Posebnu zahvalu upućujemo Ministarstvu kulture i medija Republike Hrvatske bez čije financijske pomoći skup ne bi bio održan. Zahvaljujemo suorganizatorima Društvu knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema i OŠ Darda kao i predavačima i članovima organizacijskog i programskog odbora.

NAKLADNIK

Hrvatsko knjižničarsko društvo

ZA NAKLADNIKA

---

dr. sc. Dijana Machala

LEKTURA I KOREKTURA

Irena Bando

Marija Purgar

GRAFIČKO OBLIKOVANJE

Ivana Turk

OBLIKOVANJE OMOTA

Josip Strija

Lipanj 2022.

ISBN 978-953-8176-19-7

ISBN 978-953-8176-19-7